

**Univerzita Karlova v Praze**

**Fakulta humanitních studií**

Bakalářská práce

Institute manželství a rodinné hodnoty v ČR ve vztahu  
k pohlaví a věku respondentů

Autor: Dominika Jursová

Vedoucí práce: Ing. Inna Čábelková, Ph.D.

Praha, 2013

Název práce: Instituce manželství a rodinné hodnoty v ČR ve vztahu k pohlaví a věku respondentů

Název práce v angličtině: The institution of marriage and family values, variations by gender and age of the respondents in the Czech Republic

*Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.*

V Praze dne:

Podpis:

*Ráda bych zde poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Ing. Inně Čábelkové, PhD. za její cenné rady, věcné připomínky a čas, který mi věnovala při vedení této práce.*

## Abstrakt

Tato bakalářská práce se soustředí na rozdíly v názorech české populace na instituci manželství a rodinné hodnoty, jako je výchova dětí a to v závislosti na věku a pohlaví respondentů výzkumu. Snaží se stanovit, zda jsou v české populaci rodinné hodnoty a instituce manželství důležité nebo ne. Zkoumá i postoje české populace v závislosti na věku a pohlaví respondentů k nesezdaným soužitím, jak vysoká je tolerance k nim.

V teoretické části se zabývá změnou podoby rodiny a manželství v průběhu dvacátého století a teoretickými podloženými změnami demografického chování, která započala v šedesátých letech dvacátého století.

V empirické části jsou testovány tři hypotézy o postojích věkových skupin k manželství, nesezdaným soužitím a výchově dětí, stanovené na základě předpokladů vycházejících z části teoretické. K analýze dat jsou dále použity i deskriptivní statistické funkce.

Výzkum je proveden sekundární analýzou dat z původního výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění s názvem „Naše společnost – listopad 2011“.

Závěrem bylo zjištěno, že instituce manželství má ve společnosti váhu, ale zároveň se projevila velká tolerance k nesezdaným soužitím. Tolerance k výchově dětí mimo manželství byla vysoká u mladých lidí, ale s věkem respondentů velmi klesala.

Klíčová slova: rodina, manželství, nesezdaná soužití, změna demografického chování, anova, věk a pohlaví respondentů.

## Abstract

This thesis focuses on the differences in opinions on the institute of marriage and family values such as raising children among the Czech population depending on the age and gender of the respondents. It seeks to determine whether family values and the institute of marriage are important or not among the Czech population. It also examines the attitudes of the adult inhabitants of the Czech depending on the age and gender of the respondents for the unmarried cohabitation, and how high is the tolerance towards it.

The theoretical part describes the changes of the forms of family and marriage during the twentieth century and submits the theoretical subjects of the changes in demographic behavior, which began in the 1960's.

In the empirical part there are tested three hypotheses about attitudes of different age groups for the institute of marriage, unmarried cohabitation and upbringing of children, established on the assumptions based on the theoretical part. For the further data analysis there are also used descriptive statistical functions.

The research is made in the form of the secondary analysis of data from the original research of the Center for Public Opinion Research titled "Our society - November 2011".

In the end it was detected that the institution of marriage is important for the population of the Czech republic. The research also showed a great tolerance towards unmarried cohabitations. Tolerance towards upbringing children without their parents being married was high among young people and declined with the age of the respondents.

Key words: family, marriage, unmarried cohabitation, change of demographic behaviour, anova, age and gender of the respondents.

## Obsah

Úvod.....	9
Rodinné hodnoty a jejich proměny .....	10
Tradiční rodina .....	10
Manželská rodina .....	11
Teorie komplementarity .....	13
Změna demografického chování.....	14
Normativní teorie .....	15
Normativní teorie druhého demografického přechodu.....	16
Teorie racionální volby .....	17
„New home economics“ .....	17
Valerie Oppenheimerová.....	19
České prostředí.....	21
Teorie sociální směny .....	21
Druhý demografický přechod v teorii sociální směny .....	22
Rozvodové chování .....	23
Sňatkový trh .....	24
Manželství.....	26
Nesezdané soužití.....	27
Shrnutí teoretické části.....	28
Metodologie .....	29
Hypotézy, které bude tato práce zkoumat: .....	31
Výzkumná strategie, Popis dat a Analýza dat .....	34
Testování hypotéz .....	37
Hypotéza 1 - Mladí lidé obou pohlaví považují uzavření manželství za méně důležité než lidé ve vyšším věku.....	38
Hypotéza 2 – Mladí lidé více tolerují nesezdaná soužití než lidé starších věkových skupin.....	41
Hypotéza 3 - Mladí lidé častěji uvádějí, že děti nemusejí vyrůstat v manželství v porovnání s ostatními respondenty.....	42
Analýza dat .....	45
Mezinárodní výzkum .....	54
Třetí proměnné.....	56

Závěr .....	57
Použitá literatura .....	59
Seznam grafů a tabulek: .....	62



## Úvod

Demografické chování se v posledních desetiletích v České republice změnilo. Změna chování započala po roce 1989. V západní Evropě došlo k podobné změně v průběhu šedesátých až osmdesátých let a Česká republika západní Evropu následuje. (Hamplová, 2003) Tyto procesy se dějí zejména v mladé generaci, která má založení rodiny a uzavření manželství ještě před sebou. Změna demografického chování je způsobena podle některých českých sociologů v čele s Ladislavem Rabušicem (Rabušic, 1996, 1997) druhým demografickým přechodem, což je teorie vysvětlující změny na základě hodnotových změn. Pro člověka se podle této teorie stávají důležitějšími hodnoty podporující individualismus a osobní rozvoj jako jsou seberealizace, možnosti cestování a vzdělávání. (Rabušic, 1996, 1997) Podle jiných, například podle Jitky Rychtaříkové, je tato změna způsobena změnou obecných podmínek, jako je změna státního aparátu na demokratický a přechod na tržní ekonomiku (Hamplová, 2003). Změny demografického chování přinášejí pokles počtu nově uzavřených manželství, vyšší rozvodovost a následně i pokles porodnosti a stárnutí populace. Zároveň se stále více zvyšují počty nesezdaných soužití i míra tolerance vůči nim ve společnosti. (Chaloupková, 2004)

Cílem této práce je potvrdit, že existují rozdíly v postojích věkových skupin a různého pohlaví k instituci manželství a rodinným hodnotám. Teoretickým podkladem jsou teorie o změně demografického chování. K tomuto účelu jsou užity postoje populace České republiky k manželství a rodinným hodnotám jak mladších generací, které jsou změnami demografického chování ovlivněny nejvíce, tak postoje generací nejstarších. Cílem výzkumu je zjistit, jak se liší postoje mladých mužů a žen k instituci manželství a rodinným hodnotám a postoje starších věkových kategorií, zda je instituce manželství pro ně stejně důležitá nebo nikoli.

Práce má dvě části. První část je teoretická a popisuje proměnu rodiny a rodinných hodnot v průběhu dvacátého století a teoretické koncepty, které jsou v práci užity. Druhá část je empirická a provádí kvantitativní statistickou

analýzu sekundárních dat, která zkoumá postoje české populace k manželství a rodinným hodnotám.

## Rodinné hodnoty a jejich proměny

Rodina a rodinné hodnoty se objevují jako předmět sociologického zájmu už se samotným vznikem sociologie. V kontextu této doby, tedy v kontextu devatenáctého století je rodina považována sociology za základní stavební jednotku společnosti, za původní a nejdůležitější instituci. (Možný, 2008)

Jedna z definic rodiny vypadá takto: *„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně“* (Výrost, 1998)

Jiná sociologická definice může být i jednoduchá a poměrně krátká: *„Rodina je formou dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.“*(Jandourek, 2001)

## Tradiční rodina

Ve své publikaci *Rodina a společnost* uvádí Možný (2008), že v počátcích sociologie pohlížela na manželství a rodinu jako na neměnný stabilizační prvek společnosti, který má za úkol vytvářet klidné a bezpečné prostředí pro reprodukci lidstva a chránit její členy před nebezpečným měnícím se okolním světem veřejným. Rodina vytvořená manželstvím byla považována za neměnnou, jak z hlediska tvaru, tedy složení, tak i z hlediska funkce a zvyklostí. (Možný, 2008) Dále uvádí, že rodina jako neměnný prvek nebyla považována za brzdicí prvek společnosti, její neměnnost podle sociologů tehdejší doby umožňovala rychlé a výrazné změny ve fungování okolního

světa a jeho celkovou modernizaci, protože člověka chránila před prudkými změnami právě svou stabilitou. (Možný, 2008) Rodinné hodnoty v tomto kontextu zachraňují společnost a člověka od zhroutení. Tento názor na rodinu výrazně převládal po celé devatenácté století až do poloviny století dvacátého. Rodina je už odedávna považována za základní jednotku civilizací a tímto začínají i první sociologické studie o rodině. (Možný, 2008)

## **Manželská rodina**

Sociologií rodiny se zabýval i Émile Durkheim (1921). Na konci devatenáctého století popisoval soudobou rodinu jako manželskou rodinu neolokační. Tedy jako nukleární rodinu vydělenou z příbuzenské rodiny. Už tehdy tedy popisoval rodinu jak manželský pár osamostatněný od rodičů, který vychovává svoje děti v novém, vlastním bydlišti. Bylo to podle něj možné díky rozpadu některých funkcí a hodnot příbuzenské rodiny a to funkce náboženské, ekonomické nebo politické. Děti (synové) jsou tedy schopny se po dosažení dospělosti a tedy právní nezávislosti na rodičích, osamostatnit a ekonomicky se o sebe a svou manželku a děti postarat. Zároveň už Durkheim poukazuje na riziko manželské rodiny. Je méně stabilní než rodina příbuzenská, protože její jádro tvoří pouze manžel a manželka a pokud jeden z nich z nějakého důvodu odpadne, manželská rodina se rozpadá. (Durkheim, 1921)

V této době také probíhá rychlá urbanizace, industrializace a sekularizace společnosti, která podporovala její proměnu a navzdory přesvědčení o její neměnnosti se měnila i rodina. Sociolog Ivo Možný (2008) uvádí, že z ideálu velké venkovské rodiny se urbanizací a stěhováním obyvatel z venkova do měst stále častěji stávala měšťanská nukleární rodina, skládající se ze sezdaneho páru a jejich dětí, která se velmi často dostávala do velkých sociálních problémů a do chudoby. (Možný, 2008) Je to období sociálních reformátorů, z nichž ti nejradikálnější očekávali, že s revolucí a odchodem kapitalismu přestane fungovat i instituce rodiny a manželství a základem společnosti bude socialismus a společné vlastnictví. Český sociolog Ivo

Možný ve své monografii *Společnost a rodina* (2008) uvádí tři hlavní představitele a to Karla Marxe, Bedřicha Engelse a Augusta Bebelu.

Zlom ve studiu rodinných hodnot přinesl francouzský sociolog Frédéric Le Play, který žil také v devatenáctém století. Jak popisuje ve své monografii *Rodina a společnost* Ivo Možný (2008) měl Le Play názory na rodinu konzervativní, považoval ji za základní instituci v uspořádání společnosti. Jeho přínos tkvěl v jeho pozitivistickém přístupu. (Možný, 2008) Le Play byl první, kdo rodinu zkoumal na základě empirického sociologického výzkumu. Pro svůj výzkum se Le Play pokoušel nacházet kvantifikovatelné jednotky, na jejichž základě studoval rodinu a její zvyky. Zkoumal například rodinu podle jejích peněžních příjmů a výdajů.<sup>1</sup> Frédéric Le Play na základě svých empirických výzkumů definoval tři typy rodiny. (Možný, 2008) Rodinu příbuzenskou, která je spíše historickým typem rodiny nebo typem rodiny neindustrializované společnosti, kde rodinní příslušníci několika generací pracují pro rodinu bez nároku na jakékoliv vlastnictví pod autoritou otce. Rodinné hodnoty v takové rodině leží v pospolitosti velkého počtu příbuzných žijících pohromadě. Dále uvádí typ rozvětvené rodiny, kde žije syn společně se svou manželkou a dětmi v domácnosti s rodiči. Posledním typem rodiny Le Playe je rodina nestabilní, která je obdobou manželské rodiny Émila Durkheima. Možný (2008) uvádí, že tento Le Playův typ rodiny se objevuje spolu s myšlenkou individualismu. Podle Le Playe se hodnoty uvnitř rodiny se mění, už to není pospolitost příbuzných, ale pouze láska mezi manžely a k dětem. Otcovská autorita se ztrácí. Rodinu tvoří pouze rodiče a děti. Stejně jako Durkheim tvrdí Le Play, že tato rodina nemá dostatečnou stabilitu, aby byla bezpečným útočištěm pro její členy. Manželská rodina je podle Iva Možného (2008) v této době něco nového a přechod k ní od rodiny příbuzenské ještě není dokončen. Rodinné hodnoty jsou u starších generací stále zakořeněny v příbuzenství spíše než v manželství a rodičovství. (Možný, 2008)

V českém prostředí uvádí Možný (2008) jako příklad sociologů, kteří zkoumali rodinu i Tomáše Garrigue Masaryka, který velmi podporoval otázku

---

<sup>1</sup> Le Play přinesl mnohé nejen sociologii rodiny. Jeho metody zúčastněného pozorování, případových studií a výzkumného rozhovoru jsou dodnes často užívanými výzkumnými metodami.

ženské emancipace. Hlubší zájem v sociologii rodiny měl jiný český sociolog, Emanuel Chalupný. Věnoval se jí poměrně obsáhle ve svém díle *Sociologie* (1916 – 1941). Byl ovlivněn historicko – právním pohledem na zkoumání rodiny. (Možný, 2008)

## Teorie komplementarity

Obdobím, kdy se znovu výrazně změnila situace ve společnosti, byla doba po druhé světové válce. Padesátá léta byla především ve Spojených státech dobou obrovského hospodářského růstu a rodiny se definitivně oddělovaly od širšího příbuzenstva. (Možný, 2008) Právě ekonomické možnosti umožňovaly mladým párům odstěhovat se od rodičů a vychovávat děti sami. Podle Iva Možného (2008) v padesátých letech manželské páry už většinově vytvářely rodiny neolokální a nukleární. Rodiny, jejichž součástí byl pouze manželský pár a děti. Situace ve společnosti se změnila natolik, že taková rodina byla považována v padesátých letech za základ celé společnosti. Rodinné hodnoty se tedy definitivně přesunuly od příbuzenského svazku do manželství a rodičovství. (Možný, 2008) Manželskou rodinou padesátých let a jejími funkcemi se podrobně zabýval americký sociolog Talcott Parsons (1955), který přišel se strukturálně funkcionální teorií rodiny. Jeho funkcionální teorie rodiny se opírá o strukturálně funkcionální teorii fungování celé společnosti. Společnost je podle Parsonse (1955) rozdělena na jednotlivé prvky, které vytvářejí strukturu společnosti a každý prvek má v této struktuře svojí funkci, která je určena na základě kulturního systému každé společnosti. Rodina představuje společnost a jejími prvky jsou její členové, kteří mají každý svou funkci, kterou musí plnit pro její ideální fungování. Jak už bylo výše zmíněno v této době je rodinou neolokální nukleární rodina, tedy pouze manželský pár. Každý z partnerů má svou funkci a úkol, který má v rámci rodiny plnit. Manžel - otec plní roli instrumentálního vůdce a začleňuje svou rodinu do společnosti prostřednictvím své ekonomické role v rodině, kterou se angažoval ve veřejném prostoru. Manžel - otec tedy rodinu živí. Manželka - matka je orientovaná dovnitř rodiny na její hladké fungování. Zabezpečuje rodinu z emocionálního hlediska a vytváří v ní bezpečné prostředí a útočiště

před veřejným prostorem. Tyto dvě funkce se navzájem doplňují a jsou nenahraditelné. V kontextu této Parsonsovy teorie komplementarity manželů (Parsons, 1955) z padesátých let dvacátého století se manželství stává jak pro muže, tak pro ženu téměř nevyhnutelné. Muž a žena se ve svých rolích doplňují a jeden bez druhého nemohou plnohodnotně žít. (Parsons, 1955)

Manželskou rodinou padesátých let se zabývali i jiní sociologové například americký sociolog William J. Goode (1963), který zastával názor velmi podobný Parsonsově teorii. Manželství dvou lidí a manželská rodina oproštěná o vliv širšího příbuzenstva byla i pro něj základem společností. Goode se narozdíl od Parsonse zabývá vnitřními vztahy v manželské rodině. (Goode, 1963) Jeho teorie zahrnuje myšlenku, že výběr partnera závisí jen a pouze na jednotlivci samotném a na sympatiích a přitažlivosti potenciálních partnerů a tak se průměrný věk uzavírání manželství posouvá do vyššího věku, protože finální výběr vyžaduje zkušenosti a jistou zralost. Manželství je uzavíráno nikoliv jako u Parsonse pouze na základě komplementarity funkcí manželů, ale na základě citového sblížení. (Goode, 1963) Goode (1963) uvádí, že citová blízkost dvou lidí je velmi křehké pouto, tedy do jisté míry se shoduje s Durkheimem (1921) a Le Playem (Možný, 2008) na křehkosti manželské rodiny. Goode (1963) ale jako jeden z prvních teoretiků rodiny uvádí, že musí existovat společensky přijatelná možnost rozpadu manželství a tou je podle něj rozvod. Na rozdíl od předchozích pojetí manželství a rodiny, kde byly rodinnými hodnotami zpočátku příbuzenská pospolitost a později především vytváření bezpečného zázemí se u Gooda mění hodnoty manželů na citovou blízkost a manželství je možné ukončit rozvodem a navázat vztah a uzavřít manželství s někým dalším. Manželé jsou si rovni. (Goode, 1963)

## **Změna demografického chování**

V letech šedesátých se v mnohých zemích společnost mění. Demografické chování lidí prochází velkou změnou, rodinné hodnoty se opět začínají výrazně měnit. (Hamplová, 2003) Hamplová (2003) uvádí, že uzavření sňatku už není tradičním startem do dospělého života. Zakládání rodiny začíná mít velmi rozmanitou podobu. Podle Chaloupkové (2004) se na

severu Evropy objevuje právě v této době ve velké míře nesezdané soužití jako způsob utvoření rodiny a prostředí pro výchovu dětí. Stejná autorka uvádí, že v České republice byl tento vývoj opožděn, protože komunistický režim rodinu velmi podporoval, ač podporoval i zaměstnanost žen, která, jak je popsáno níže, má podle některých teorií velký vliv na změnu podoby rodiny. Ke změně demografického chování v České republice tedy dochází až po rozpadu Východního bloku v devadesátých letech. (Chaloupková, 2004)

Již od doby, co se v západních zemích začalo demografické chování měnit, existují mnohé sociologické teorie, které se snaží tento fenomén vysvětlit. Dana Hamplová (2003) uvádí, že je lze rozlišit na dva směry a to na Teorie racionální volby a Normativní teorie. Teorie racionální volby volí přístup, který jako základ změny demografického chování společnosti vidí změnu objektivních vnějších podmínek. Normativní teorie vidí jako příčinu změny ve společnosti změnu hodnot, které lidé považují v životě za důležité. (Hamplová, 2003)

### **Normativní teorie**

Normativní teorie, jak uvádí Hamplová (2003) předpokládá změnu hodnotových žebříčků lidí i změnu jejich očekávání v životě. Tento přesun hodnot od upřednostňování rodiny a péče o příbuzné k více individualistickým hodnotám umožnilo utvoření moderního sociálního státu, který převzal mnoho funkcí rodiny a v dnešní době zajišťuje bezpečí pro člověka i všechny potřebné věci pro zajištění základního životního standardu člověka. Vzhledem k tomu, že rodina přestala zajišťovat potřeby nutné pro přežití a přestala znamenat i jedinou ochranu a jediné bezpečné útočiště, stoupá počet nesezdaných soužití, protože lidé nemají tak velkou potřebu manželství uzavírat kvůli zajištění bezpečí a péče. (Hamplová, 2003)

Významným autorem normativní teorie je Ronald Inglehart (1990), který uvádí, že pokles lidí žijících v manželství je způsoben posunem hodnot od materialistických k post – materialistickým hodnotám. (Inglehart, 1990) Materialistické hodnoty jsou hodnoty materiálního zajištění, hmatatelného

bohatství a bezpečí, zatímco post – materialistické hodnoty se u tohoto autora rovnají hodnotám kvality života. (Inglehart, 1990)

### **Normativní teorie druhého demografického přechodu**

Druhý demografický přechod je také teorií normativní. Významným autorem zastávajícím teorii druhého demografického přechodu je nizozemský demograf Dirk J. Van de Kaa (1987). Druhý demografický přechod podle Dirka J. Van de Kaa (1987) také předpokládá hodnotovou změnu a základem těchto nových hodnot je podle tohoto nizozemského autora sekularizace a individualismus. Individualismus členy společnosti nutí k tomu, aby hledali uspokojení a aby maximálně využívali svých schopností nehledě na ostatní členy společnosti, ke které patří. (Dirk J. Van de Kaa, 1987) Dochází tedy k tomu, že se snaží spoléhat se pouze na sebe a neustále se zdokonalovat a volí k tomu takový životní styl, který jim přinese nejméně překážek a nejméně závazků, které by je brzdily v rozvoji. Tomu vyhovuje právě model nesezdaného soužití, které se ve společnosti velmi rozšiřuje. (van de Kaa, 1987) Van de Kaa nezapomíná ani na objektivní podmínky, které jsou předmětem spíše teorií racionální volby, tvrdí stejně jako Inglehart (1990), že bez podmínek moderního státu by se hodnotová změna nikdy nemohla odehrát (Inglehart, 1990). V českém prostředí je zastáncem teorie druhého demografického přechodu Ivan Rabušic (2001), předpokládá, že změny v demografickém chování u české populace v devadesátých letech proběhly na základě hodnotových změn po rozpadu komunistického režimu. (Rabušic, 2001)

Současný sociolog Antony Giddens (1992), se soustředí na podobu partnerských vztahů. Podle něj se změna demografického chování odehrála nejen na pozadí změny podoby obecných hodnotových žebříčků, ale na základě změny přímo základních principů a hodnot v rámci partnerských vztahů. Definuje tak zvaný „čistý vztah“, který je založen na hledání nikoliv toho správného a nejvhodnějšího partnera, ale pouze a jen na hledání emocionálního vztahu. „Čistý vztah“ nemusí podle Giddense (1992) být



v žádném případě monogamní a nepředpokládá se u něj doživotní trvání jako často u manželství. Jeho trvání záleží na tom, jak dlouho budou oba partneři ve vztahu spokojeni a jak dlouho jim bude poskytovat požadovanou míru uspokojení. (Giddens, 1992) Podle této teorie tedy lidé nechtějí uzavírat manželství, protože v něm vidí přílišný závazek do budoucna.

Nevýhodou všech normativních teorií, které uvádí Hamplová (2003) jsou, že hodnoty a jejich žebříčky nejsou u těchto teorií nikde přesně definovány a jejich změny se špatně empiricky zkoumají a tak většina normativních teorií nemůže mít spolehlivý empirický podklad. (Hamplová, 2003)

## **Teorie racionální volby**

Teorie racionální volby vynechávají změnu hodnot ve společnosti a vysvětlují změnu demografického chování na změně objektivních podmínek života, které lidé nemohou ovlivnit. (Hamplová, 2003) Hamplová (2003) uvádí, že představují opačný pól sociodemografického výzkumu než teorie normativní. Nejčastějším jevem, který dávají teorie racionální volby do souvislosti se změnou demografického režimu je změna pracovního trhu a to především změny v zaměstnanosti žen. Volby lidí v životě jsou podle těchto teorií založeny na racionálním rozhodování každého jednotlivce. Na cíl se člověk podle Hamplové (2003) nesoustředí pouze na dílčí racionální volby. Podobně jako i van de Kaa (1987) a Inglehart (1990) připouštějí změnu objektivních podmínek, mnoho autorů racionální volby v širších analýzách připouštějí relevanci hodnotových žebříčků a preferencí jako součást racionálních voleb lidí. (Hamplová, 2003)

### **„New home economics“**

Tuto teorii racionální volby vytvořil americký ekonom Gary S. Becker (1972). Základem této teorie je jeho teorie o fungování sňatkového trhu, kde se uplatňuje racionální volba k výběru toho správného partnera pro uzavření manželství. A to takového partnera, se kterým by jedinec maximalizoval své zisky, kterých se mu uzavřením manželství dostane. Podle Beckera (1972) je

vstup do manželství vždy dobrovolný a dochází k němu, pokud jedinec bude mít z manželství větší užitek než ze svobodného života. (Becker, 1972) Užitek, který z manželství plyne, zahrnuje materiální statky, jako jídlo nebo úklid, ale také lásku nebo počet a kvalitu vlastních dětí. „Děti“ jsou podle „new home economics“ a Beckera (1972) hlavním důvodem, proč obě pohlaví vstupují do manželství. Pro rodinný život je podle Beckera (1996) výhodné a efektivní rozdělení rolí, kdy jeden z partnerů se stará o chod domácnosti a jeden se plně věnuje placenému povolání. (Becker, 1996) V podstatě následuje teorii komplementarity a rozdělení rolí partnerů, kterou vyzdvihoval v padesátých letech Talcott Parsons (1955). V době, kdy započaly demografické změny, došlo podle Beckera (1972) ke změně podmínek na pracovním trhu a zejména ženy nacházely na tomto trhu větší uplatnění a jejich výdělečný potenciál se velmi zvýšil. Když se tak stalo, náklady na výchovu dětí a chod domácnosti a rodiny se prudce zvýšily, kvůli ušlému zisku, který musely ženy započítat do těchto nákladů, pokud zůstávaly v domácnosti. Ekonomickou terminologií vyjádřeno tedy poptávka po rodině a dětech klesla díky radikálně se zvyšujícím nákladům na ni. Princip zvyšování počtu lidí, kteří v manželství nežijí, tedy souvisí se změnou pracovního trhu. (Becker, 1972) Svobodný život začal mít především pro ženy o mnoho vyšší užitek a děti jako největší motivace pro vstup do manželství se vytratila kvůli jejich stoupající ceně. (Becker, 1972) Zvýšené uplatnění žen na pracovním trhu a jejich větší výdělek je podle Beckera (1996) prvním faktorem ovlivňujícím demografické chování, druhým faktorem, který zmiňuje, je rozvoj moderního státu a to, že převzal od instituce rodiny spoustu funkcí včetně zajištění péče o staré a nemocné i o malé děti, garanci bezpečnosti, vzdělávání a jiné. Rodina a manželství už nejsou pro člověka tak potřebné pro přežití jako dříve. (Becker, 1996)

Kritikem teorie New Home Economics je Siegwart Lindenberg (1989). Kritizuje ji především z hlediska individuality obou partnerů v manželském páru a vidí problém v tom, že tato teorie bere v potaz manželský pár jako jednotku v návaznosti na teorii komplementarity. Zároveň se pokouší teorii racionální volby jako takovou přeměnit a začlenit do ní hodnoty preference a přiblížit ji teoriím normativním. Lindenberg (1989) definuje dva hodnotové cíle, které jsou podle něj vlastní všem lidem a to touhu po fyzickém pohodlí a

touhu po sociálním uznání. Sociální uznání v předchozích dobách získávali muži v placeném zaměstnání a ženy, protože nebyly zaměstnané, se realizovaly v domácnosti a citových vazbách s dětmi. Lindenberg (1989) tedy také dává do souvislosti zaměstnanost žen a změny demografického chování populace stejně jako Gary S. Becker (1972), ale v kontextu společenských hodnot. (Lindenberg, 1989) Lindenberg (1989) tvrdí, že se situace změnila a výchova dětí a chod domácnosti ženám nepřináší žádné sociální uznání, naopak placené zaměstnání ano. Ženy tedy raději mají placené zaměstnání, než aby zůstaly doma a staraly se o rodinu, protože jim to poskytuje větší společenské uznání. Nesezdaná soužití se tedy stala velmi častou alternativou manželství a první dítě přichází na řadu mnohem později a tím se výrazně snižuje porodnost. (Lindenberg, 1989)

### Valerie Oppenheimerová

Valerie Oppenheimerová (1988) je kritičkou teorií jak racionální volby, hlavně teorie Garyho S. Beckera, tak teorií normativních. (Oppenheimerová, 1988) Kritizuje především závislost teorií racionální volby na změně postavení žen na trhu práce. Valerie Oppenheimerová (1994) také zpochybňuje, že situace rozdělení rolí a dělba práce v rodině je výhodná, uvádí příklad, kdy jeden z partnerů onemocní nebo zemře. Rodina se pak podle ní ocitne zbytečně v existenčních problémech, zatímco když pracují oba partneři, a oba se také podílejí na chodu rodiny, se to stát nemůže. (Oppenheimerová, 1994) Dále Oppenheimerová (1994) zpochybňuje vůbec základ obou typů teorií, jak teorií racionální volby, tak teorií normativních. Tvrdí, že zvýšení věku vstupu do manželství není radikální změnou v západní společnosti. Naopak tvrdí, že v tradiční společnosti byl věk vstupu do manželství také vysoký a v šedesátých letech se k tomu společnost začala pouze vracet. Moderní společnost se podle ní od tradiční společnosti odlišuje pouze využíváním ženské pracovní síly namísto dětské. (Oppenheimerová, 1994) Dalším bodem její kritiky je upozornění na zásadní rozdíl mezi úplným odmítáním instituce manželství a odkladem vstupu do manželství. Oppenheimerová (1988) pozorňuje na to, že mladí lidé v mnohých případech vstup do manželství pouze oddalují. (Oppenheimerová, 1988) Také kritizuje snahu teorií racionální volby

vysvětlovat odkládání vstupu do manželství a zakládání rodiny do pozdějšího věku u obou pohlaví současně. Podle Oppenheimrové (1994) by se důvody odkladu měly zkoumat u mužů a žen odděleně. U žen vysvětluje posun věku vstupu do prvního manželství tím, že s jejich vstupem na pracovní trh a do placeného zaměstnání se vyrovnaly mužům, kteří v dřívějších dobách také museli se sňatkem čekat, aby se mohli prokázat společenskou prestiží a schopností ekonomicky zajistit svou manželku a později děti. Ženy v oněch časech potřebovaly pro vstup do manželství poskytnout informace pouze o několika málo zásadních vlastnostech důležitých pro muže, aby s nimi uzavřely sňatek. Tyto vlastnosti byly fyzická přitažlivost, náboženské vyznání nebo sociální původ, všechny tyto vlastnosti mohly poskytnout už ve velmi mladém věku, proto se tedy mohly vdávat dříve. Dnes se tedy podobají mužům a pro úspěch na sňatkovém trhu se musejí prokázat stejně jako muži i ekonomickým zajištěním. (Oppenheimerová, 1994) U mužů odklad manželství do pozdějšího věku rovněž souvisí s postavením na pracovním trhu. Ekonomická situace se podle Oppenheimerové (1994) zhoršuje a tak mladí muži nedosahují potřebné ekonomické stability tak brzy jako dříve a proto musejí vstup do manželství odkládat na později, protože dříve by na sňatkovém trhu neuspěli. Nesezdané soužití a jeho rozšíření ve společnosti souvisí tedy podle Oppenheimerové (1994) úzce s nestabilní ekonomickou situací. (Oppenheimerová, 1994) Není jedinou autorkou, která spojuje rozmach nesezdaných soužití se zhoršující se ekonomickou situací. Podobný přístup k nesezdanému soužití má i Teorie Globalizace podporovaná Mellindou Millsovou s Hansem – Peterem Blossfeldem (2005). Svět se podle nich stále více propojuje, což s sebou přináší větší míru ekonomické konkurence a složitější situaci pro účastníky ekonomických trhů, ekonomika je vystavena stále více náhodných šokům a tím se stává více nestabilní. Podle teorie globalizace je nesezdané soužití racionální odpovědí mladých lidí na nestabilitu pracovních trhů, dovoluje totiž odložit závazky na později. (Mills, 2005)

## České prostředí

V Čechách jsou zastánci z řad sociologů i demografů obou typů teorií, jak teorií racionální volby, tak teorií normativních. Významným zástupcem prosazujícím normativní teorii, především teorii druhého demografického přechodu, je Ladislav Rabušic (1996, 1997), který vyzdvihuje hodnotovou a kulturní změnu. Zástupcem z řad zastánců Teorií racionální volby je, jak uvádí Hamplová (2003) Jitka Rychtaříková, která jako důvod změny demografického chování české populace uvádí ekonomické změny spojené s transformací na tržní ekonomiku. (Hamplová, 2003)

## Teorie sociální směny

Teorie sociální směny je, jak uvádí Možný (2008) sociologická teorie související s partnerskými vztahy. Je založena na smlouvání o nejvýhodnější podmínky v mezilidském vztahu. (Možný, 2008) Začala se rozvíjet na konci padesátých let dvacátého století. Konec šedesátých let a následně léta sedmdesátá a osmdesátá přinesly podle Možného (2008) výrazný pokles prosperity. Kvůli ropným krizím v letech 1973 a 1979 a dalším ekonomickým problémům se zastavuje hospodářský růst, lidé nežijí tak spokojeně a v blahobytu jako dříve a sociologické teorie vysvětlující společenské procesy a skutečnosti z let předchozích přestávají platit. (Možný, 2008) Mění se hodnotový žebříček a pro muže a ženy už nejsou důležité stejné věci jako dříve. Situace ve společnosti a společnost sama se změnila. Teorie sociální směny vychází podle Možného (2008) z filosofického směru pragmatismu a utilitarismu. Uvažuje člověka jako racionálního tvora, který se vždy rozhoduje podle toho, jaké mu daná situace přinese zisky, neboli že se rozhoduje tak, aby maximalizoval svůj prospěch. Před uzavřením jakéhokoliv vztahu tedy jedinec provádí, stejně jako podle teorií racionální volby, volbu na základě předpokládaných nákladů a výnosů, který by mu mohl vztah přinést, ale na rozdíl od teorií racionální volby nevyklučuje z tohoto rozhodování společenské hodnoty. (Možný, 2008) Na základě vyhodnocení výhod a nevýhod, které mu

přinese, do vztahu vstupuje nebo nikoli. Romantické vztahy mezi muži a ženami a zejména manželství už tedy podle Možného (2008) nejsou v této době samozřejmostí ani nutností pro každého muže i ženu jako tomu bylo v předchozích dobách podle teorií komplementarity Talcotta Parsonse (1955). Sociologická teorie sociální směny popisuje podle Hamplové (2003) i situace, kdy se jedinec svým rozhodnutím vstoupit do vztahu pouze snaží eliminovat ztráty. (Hamplová, 2003)

## **Druhý demografický přechod v teorii sociální směny**

Teorie sociální směny, jak jí popisuje Možný (2008), začleňuje jedince do společnosti společenským kontextem jeho rozhodování, kdy funguje princip rozhodování člověka na základě hodnot, které jsou definované zvenku společenskými zvyklostmi a kontextem. Jinými slovy člověk si váží věcí a hodnot tolik, kolik si jich váží jeho okolí a podle toho, jak jsou pro jeho okolí dostupné a do jaké míry jsou běžné. (Možný, 2008) Člověk srovnává svoje zisky a svou úspěšnost podle toho zda to, co má je horší nebo lepší než to, co mají ostatní. S rozhodováním o uzavírání manželství tato teorie souvisí. Změny v rozhodování, zda uzavřít nebo neuzavřít manželství souvisí i s teorií druhého demografického přechodu, který se v západní Evropě odehrával právě od konce šedesátých let zhruba do poloviny let osmdesátých. (Van de Kaa, 1987) Do České republiky se tato tendence dostala po Sametové revoluci roku 1989 a tento proces zde stále ještě pokračuje. (Rabušic, 1996, 1997) Druhý demografický přechod popisuje Chaloupková (2004) jako proces výrazné změny demografického chování lidí. Změna proběhla na základě změny hodnot uznávaných ve společnosti, především sekularizace a nárůstu individualismu a důrazu na osobní svobodu, úspěšnou kariéru. (Chaloupková, 2004) Změna hodnot a upřednostnění jiných než rodinných hodnot ve společnosti mění základ rozhodování lidí v rámci teorie sociální směny. Nové hodnoty vedou mladé lidi k tomu, že se jim nevyplatí vstupovat do manželství. Hodnoty, které společnost začala uznávat, podle Chaloupkové (2004) vstup do manželství nepodporují. Objevuje se tedy čím dál více nesezdaných soužití, která se stávají společenským standardem a jsou společností s postupem času

více tolerována. Stále více dětí se rodí mimo manželství a rodičovství také ustupuje jiným hodnotám a ženy odkládají první mateřství do pozdějšího věku. To samozřejmě snižuje celkovou porodnost a tak druhý demografický přechod také způsobuje výrazné stárnutí populace. (Chaloupková, 2004)

Americká socioložka Valerie Oppenheimerová (1988) zastává názor, že hodnotové žebříčky mladých lidí v dnešní době se tak zásadně nemění. Dnešní mladá generace podle Oppenheimerové (1988) manželství neodmítá, ale pouze odsouvá na výrazně pozdější dobu, než tomu bylo dříve. Ve věku, který byl považován za tradiční nebo ideální, pro vstup do manželství jsou pro ně důležitější jiné hodnoty a vstup do manželství a zakládání rodiny jim ustupuje a přichází na řadu v pozdější době. Upozorňuje na zaměňování právě odmítání a odkladu manželství. Tvrzení, že mladí lidé upřednostňují jiné hodnoty než manželství a zakládání rodin, její teorie ale nevyvrací, pouze žebříček hodnot nepředkládá jako něco neměnného, ale naopak věc, která se v průběhu života člověka mění. (Oppenheimerová, 1988)

## **Rozvodové chování**

Dalším aspektem manželství, do kterého výrazně zasahuje teorie sociální směny a velmi obsáhle ho vysvětluje je rozvodové chování. (Možný, 2008) Rozvod se, jak uvádí Možný (2008) postupně stával běžnou součástí manželství a sociologické teorie se snažily vysvětlit princip rozhodnutí manželů, kteří o něj požádají. Teorie sociální směny vysvětluje rozvod jako východisko situace, kdy manželství dlouhodobě nepřináší žádné uspokojení. (Možný, 2008) Ve své monografii Rodina a společnost popisuje Možný (2008) rozvodové chování v několika fázích. V první fázi rozhodování manželé srovnávají své manželství s ostatními manželstvími v jejich okolí, a pokud je horší než ta ostatní, začne jednotlivec uvažovat o rozvodu. Pak přijde poslední fáze, kdy dochází ke srovnání možnosti setrvání v manželství a ostatních možností, které by přišly po rozvodu. (Možný, 2008) Poslední fáze je často pro manžele rozhodující. Poslední fáze rozhodování podle jiného sociologa Lewise (1979) vysvětluje zároveň fakt, že nejčastěji se rozvádějí manželství mladých

lidí. (Možný, 2008) Mladí lidé mají po rozvodu stále větší možnosti na uzavření dalšího fungujícího vztahu, rodiny, manželství, než lidé ve vyšším věku, a proto je pro starší manžele obvykle v poslední fázi rozhodování stále výhodnější setrvat v manželství a nerozvádět se. (Lewis, 1979)

## Sňatkový trh

Sňatkový trh je podle Rabušice (1998) pomyslný trh, kde probíhá racionální volba partnera pro vstup do manželství a založení rodiny. Na tomto trhu se odehrává vyjednávání partnerů o představě o budoucím životě a hledání člověka s nejvíc vyhovujícími vlastnostmi. (Rabušic, 1998) Je to pomyslný sociální prostor setkávání mužů a žen, kteří se vzájemně oceňují. Součástí takového trhu je každý člen společnosti, který se plánuje oženit/vdát nebo je jen předmětem zájmu jiného člověka. Účastníci se na trh mohou vracet po rozpadu manželství. V tradičních společnostech se tak dělo kvůli vysoké úmrtnosti a tedy ovdovění, v moderních společnostech k tomu dochází ve většině případů kvůli rozvodům. (Rabušic, 1998)

Teorie sňatkového trhu podle amerického ekonoma Garyho S. Beckera (1972) se řídí ekonomickými zásadami o racionálním jedinci a jeho racionální volbě. Racionální osoba se podle této teorie žení nebo vdává přesně v době, kdy si je vědoma, že další prodlužování hledání a náklady na prohledávání sňatkového trhu by převážily výhody z nalezení lepšího partnera. (Becker, 1972). I v českém prostředí považují sociologové Beckerovu teorii sňatkového trhu za platnou. Opírají se o ni ve svých pracích sociologové Ladislav Rabušic i Ivo Možný (Rabušic, 1998). Začlenění tohoto velmi racionálního principu, vycházejícího z ekonomické teorie o pracovním trhu, do sociologické teorie se opřelo o teorii sociální směny, která už od sedmdesátých let propagovala existenci racionální volby jedince ve společnosti.

Racionální volba partnera na sňatkovém trhu čerpá nejen z teorie Garyho Beckera (1972) nebo komplementarity ženské a mužské role v manželství Talcotta Parsonse (1955), ale také z modelu komplementarity potřeb psychologa Roberta F. Winche, který, jak uvádí Možný (2008) tvrdí, že člověk



vždy hledá protějšek, který mu svými vlastnostmi poskytne nejvíce uspokojení. (Možný, 2008) Postavil svou teorii na tvrzení, že každý člověk hledá primárně člověka, se kterým se bude doplňovat, tedy svůj protiklad, ale jeho teorie nebyla nikdy empiricky potvrzena. (Možný, 2008) Později přišel sociolog Bernard Murstein s teorií třístupňového výběru partnera na sňatkovém trhu. (Možný, 2008) Uspokojení pro obě strany musí proběhnout na všech třech úrovních výběru. V prvním stadiu je stimulován zájem a uspokojení je hledáno ve vlastnostech, jako je fyzická přitažlivost, sociální dovednosti nebo pověst. Ve druhém stadiu výběru jsou potencionální manžel/ka testováni protější stranou v oblasti hodnotových žebříčků a představ o sexuálním životě, životních cílů a představ o manželství samotném. Ve třetím stadiu pak probíhá porovnávání představ o rolích ve vztahu, manželství, rodičovství atd. (Možný, 2008)

Racionální teorie výběru partnera pro vstup do manželství platící dříve se podle Rabušice (1998) s postupem času mění ze souboje kandidátů na sňatkovém trhu na souboj výhod plynoucích z manželství s výhodami plynoucími ze svobodného života. Priority jsou velmi závislé na věku. V dnešní době lidé ve věku biologicky nejvhodnějším pro zakládání rodiny raději volí svobodný život, který jim přináší více výhod. (Rabušic, 1998) Mladý člověk může podle Rabušice a Možného (Rabušic, 1998) stále žít v domácnosti svých rodičů, aniž by musel přispívat a to jak finančně, tak k chodu domácnosti. Namísto práce může stále studovat a zvyšovat svou hodnotu na pracovním trhu i na sňatkovém trhu. Výhody svobodného života dále trvají i později, kdy už je po studiích zaměstnán a žije sám. Nemusí své příjmy přerozdělovat v rodině. Může se věnovat svým koníčkům, cestovat a nemusí dělat kompromisy v rozhodování, které jsou v manželství nutné. V dnešní době se odkládání vstupu do manželství zakládá na zvyšující se míře individuality lidského života. (Rabušic, 1988) Přeměnu hodnot ve společnosti popisuje již několikrát zmíněná teorie demografického přechodu (van de Kaa, 1987) Zisky mladého člověka, který se rozhodne pro svobodný život, jsou velmi výrazné. Ve své společné práci sociologové Ivo Možný a Ladislav Rabušic (1998) mluví o této tendenci vyhnout se dospělosti jako o „Syndromu Petra Pana“. Mezi mladými lidmi mají tedy rodinné hodnoty a instituce

manželství stále menší hodnotu. (Rabušic, 1998) V dlouhodobém časovém horizontu je ale, jak uvádí Chaloupková (2004), hodnota v české společnosti stále na velmi vysokém stupni hodnotového žebříčku. Jsou ovšem rozdíly mezi věkovými kategoriemi. Rodinné hodnoty a manželství jsou pro mnohé důležité až v pozdějším věku. (Chaloupková, 2004)

## Manželství

Manželství je podle socioložky Vlasty Fišerové (1996) společenská instituce. Je to společností uznávaný sexuální vztah mezi dvěma nebo i více partnery v závislosti na kultuře, o kterou se jedná. V naší západní kultuře jsou to dva dospělí jedinci. V dnešní době už může být v některých zemích uzavíráno manželství i mezi partnery stejného pohlaví. Manželství bylo podle Možného (2008) tradičně institucí zajišťující rozmnožování populace. Manželství představovalo jedinou instituci s právním nárokem na sexuální vztah mezi dvěma jedinci a tím i na rozmnožování. (Možný, 2008) V dnešní době už to tak není. Jak rozmnožování, tak sexuální poměr (protože v dnešní době tyto dvě věci rozlišujeme) je záležitostí, která se ve společnosti akceptuje i mimo manželství. (Možný, 2008) Instituce manželství jako právní vztah mezi dvěma dospělými jedinci stále přetrvává a podle Fišerové (1996) v právním státě stále tvoří legislativní základ pro rodinné právo. I v dnešní době se předpokládá, že se stane základem pro vytvoření rodiny a stále je považováno za primární instituci pro výchovu dětí. (Fišerová, 1996)

Uzavření manželství podle Fišerové (1996) provázejí kulturní rituály (svatba), které mu mají dodat společenskou váhu. V časech tradiční rodiny bylo rozhodnutí o uzavření manželství záležitostí především rodičů snoubenců a celé rodiny. V dnešní době individualismu je tento krok pouze na jednotlivci, zda chce do manželství vstoupit. (Fišerová, 1996)

## Nesezdané soužití

Alternativou manželství jsou nesezdaná soužití, jinak zvaná také kohabitace. (Rabušic, 2001) Dva jedinci mají mezi sebou intimní vztah a žijí spolu, ale nejsou oficiálně sezdání. (Rabušic 2001) Tento fenomén se, jak uvádí Chaloupková (2004) častěji začal objevovat v moderní západní společnosti v šedesátých letech dvacátého století. Rozšíření tohoto jevu je spojováno s nástupem druhého demografického přechodu, se změnou hodnot a růstem individualismu ve společnosti. Kohabitace začala být velmi populární ve Švédsku a dodnes je nejvíce rozšířena právě v severních zemích Evropy, kde má své místo i v místních legislativách. U mladé generace v západních zemích se stává nesezdané soužití velmi běžnou záležitostí. (Chaloupková, 2004)

Existuje několik typů nesezdaných soužití, které se dělí podle toho, jaký k ní mají jedinci v ní žijící přístup. Typy nesezdaného soužití klasifikuje v českém prostředí Ladislav Rabušic (2001), rozděluje čtyři základní typy takových soužití:

1. Soužití porozvodové - rozvedení partneři, kteří již nechtějí vstupovat do dalšího manželství.
2. Soužití snoubenecké - partneři, kteří v budoucnu plánují sňatek
3. Soužití dočasné - soužití většinou mladých jedinců začínajících partnerský život, kteří zatím sňatek neplánují
4. Soužití namísto manželství - soužití dvou lidí, kteří sňatek jako alternativu odmítají (Rabušic, 2001)

Autorky Chaloupková a Šalamounová (2004) klasifikují pouze dva typy nesezdaného soužití a to předmanželský typ, podobající se snoubeneckému typu Rabušice (2001). Rozhodnutí uzavřít sňatek podle nich přichází v době, kdy se pár rozhodne mít dítě. Druhým typem je nesezdané soužití skutečnou alternativou pro manželství. Je to tedy Rabušicovo soužití namísto manželství. Jako rozlišení mezi těmito dvěma kohabitacemi uvádějí právě moment narození potomka. Pokud se pár rozhodne uzavřít manželství, jejich nesezdané soužití bylo pouze předmanželské a pokud se rozhodnou vychovávat potomka

bez legislativního svazku manželství vstupují do nesezdaného soužití namísto manželství. (Chaloupková, 2004)

## Shrnutí teoretické části

Postoj k manželství a rodinným hodnotám se v průběhu let změnil. Tuto změnu v postojích vůči instituci manželství a rodinným hodnotám lze vysvětlit několika způsoby, jako je posun hodnot k hodnotám zkvalitňující život člověka namísto hmatatelného majetku podle normativní teorie Ronalda Ingleharta (1990) nebo podle teorie druhého demografického přechodu, kterou v našem prostředí podporuje hlavně Ivan Rabušic (1996, 1997), která je vysvětluje na základě posunu hodnot k individualismu a hodnotám umožňující lidem co nejefektivněji využívat své možnosti. Podle Chaloupkové (2004) je budování kariéry a volnost umožňující svobodné cestování a osobní rozvoj jsou pro mladé lidi důležitější než uzavírání manželství a rodinné hodnoty. Manželství a závazky by rozvoj člověka brzdil nebo i znemožňoval, svobodný život a nesezdané soužití ho naopak umožňuje, proto mladí lidé upřednostňují tuto formu soužití a stává se čím dál víc rozšířenou formou společného života. (Chaloupková, 2004) Podle teorií racionální volby je změna přístupu vysvětlena změnou objektivních podmínek žití jako změny na pracovních trzích a prostředí moderního státu. Teorie Garyho S. Beckera „New Home Economics“ (Becker, 1972) vyzdvihuje vliv pracovního trhu žen na klesající počet uzavřených manželství. Becker (1972) tvrdí že ženy, které v dnešní době mají placené zaměstnání, by musely obětovat výdělek z tohoto zaměstnání, aby mohly zůstat doma s dětmi a starat se o rodinu. Rodina a hodnoty s ní spojené jako je výchova dětí se tedy podle něj stává méně důležitou. Podle Lindenberg (1989) užitek z rodiny a výchovy dítěte zároveň už neposkytuje ženám ani tak velké společenské uznání jako dříve, takže ani z tohoto sociálně - hodnotového hlediska není pro ženu výhodné zakládat rodiny a mít děti. (Lindenberg, 1989) Důvody odkladu manželství a závazků (dětí) do pozdějšího věku, kdy už se hodnoty manželství a rodiny dostávají do popředí, uvádí Valerie Oppenheimerová (1988) a podle ní záleží i na uplatnění mužů na

pracovním trhu. (Oppenheimerová, 1988) Růst počtu nesezdaných soužití závisí na situaci ekonomiky státu i ekonomiky globální, špatná situace na trzích a velká konkurence ohrožuje pozice mladých mužů i žen v jejich zaměstnáních a to je také příčina odkládání závazků na pozdější dobu (Mills, 2005) a velkého rozšíření nesezdaných soužití ve společnosti a s tím i větší tolerance k nim a to nejen u mladé generace, ale v celé populaci. Velké rozšíření nesezdaných soužití zapříčiňuje, že se stávají běžným způsobem života a později i prostředím pro výchovu dětí. (Chaloupková, 2004)

## Metodologie

Výzkumným tématem této bakalářské práce je manželství a rodinné hodnoty v České republice. Tedy rodina v tradičním smyslu, kdy pár uzavře manželství a vychovává potomky ve společné domácnosti. Cílem této bakalářské práce je prozkoumat, jaký je dnes přístup k takovému obrazu rodiny, zda jsou tradiční hodnoty jako manželství a výchova dětí stále považovány za důležité. Jestli jsou rozdíly v přístupu k utváření rodinného prostředí různých věkových skupin nebo mezi muži a ženami a pokud ano, snažit se popsat, jaké jsou.

Tímto tématem se v minulosti i v současnosti zabývá mnoho autorů. Tato práce bude čerpat především ze sociologických teorií o rodině a manželství českých sociologů Prof. PhDr. Iva Možného Csc. (2008), jeho monografie Sociologie rodin a Rodina a společnost, a Prof. PhDr. Ladislava Rabušice Csc. (1996, 1997, 1998) Tímto tématem se zabývala také spousta dalších autorů například socioložky PhDr. Dana Hamplová, Ph.D. (2003) nebo Jana Chaloupková a Petra Šalamounová (2004). Někteří ze zahraničních autorů, kteří se rovněž zabývají tématem rodiny a manželství jsou např. americká socioložka Valerie k. Oppenheimerová (1988, 1994), americký ekonom Gary S. Becker (1972, 1996) nebo nizozemský demograf Dirk J. van de Kaa (1987).

Výzkumným problémem výzkumu této bakalářské práce byl tedy stanoven rozdíl mezi přístupy jednotlivých věkových skupin k utváření tradiční rodiny, k instituci manželství, k rodinným hodnotám. Na základě teorií změny

demografického chování několika autorů byly vytvořeny tři hypotézy, které zkoumá empirická část.

Před vytvořením hypotéz a jejich operacionalizací je nutné definovat skupiny, se kterými bude výzkum pracovat a které bude srovnávat. Různým pohlavím je myšleno rozdělení na muže a ženy. Pro rozdělení do věkových skupin byla užita teorie německého psychologa Erika Eriksona (1959) o osmi věcích člověka. Erikson (1959) však označuje věk od dvaceti let až do čtyřiceti jako časnou dospělost, to je pro tento výzkum příliš široká kategorie. Proto byla tato kategorie rozdělena na dvě, na kategorii časné dospělosti 1 od dvaceti do dvaceti devíti let a kategorii časné dospělosti 2 od třiceti do třiceti devíti let. Rozdělení Eriksonovy časné dospělosti na dvě užší skupiny bylo stanoveno podle biologického vývoje, kdy do třiceti let člověk stále sílí a po třiceti už začíná ztrácet na své fyzické síle. Věkové skupiny byly tedy stanoveny takto:

1. Věková skupina 15 – 19 let ADOLESCENT
2. Věková skupina 20 – 29 let ČASNÁ DOSPĚLOST 1
3. Věková skupina 30 – 39 let ČASNÁ DOSPĚLOST 2
4. Věková skupina 40 – 65 let STŘEDNÍ DOSPĚLOST
5. Věková skupina 66 – 90 let POZDNÍ VĚK

Výzkum bude proveden kvantitativní strategií a to analýzou sekundárních dat původně sebraných pro výzkum „Naše společnost 2011 – listopad“ Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. Nebylo tedy možné ovlivnit skladbu vzorku. Pro původní výzkum byl použit vzorek respondentů od 15ti do 90ti let. Pro tuto bakalářskou práci byla vyloučena nejmladší skupina 15 až 19 let adolescenti. Její vyloučení bylo zdůvodněno na základě nedostatečné duševní vyzrálosti pro relevantní odpovídání na otázky. Díky krizi identity, které adolescenti, podle stejné teorie Erika Eriksona (1959), jako byla užita pro vytvoření věkových kategorií, čelí, se musí vyrovnávat mnohem více se změnami vlastního těla a uvažování. (Erikson, 1959) Jejich zásadní zájem tedy leží v utváření a pochopení sebe sama a v začlenění se do společnosti více než ve snaze utváření vztahu s jinými jedinci. Jejich zájem tedy leží jinde než v oblasti, kterou se zabývá výzkumné téma tohoto výzkumného projektu. Obě vytvořené kategorie časné dospělosti jsou podle

Eriksonovy teorie věků (1959) období, ve kterém se člověk zabývá právě hledáním smysluplného vztahu a utvářením rodiny. Podle tohoto klíče by bylo možné uvažovat i nad vyloučením starších věkových skupin, které se podle Eriksonovy psychologické teorie vyrovnávají opět s jinými krizemi a s jinými životními problémy (Erikson, 1959). Ty ale byly ve vzorku ponechány díky životním zkušenostem, ze kterých mohou čerpat pro odpovídání otázek.

### **Hypotézy, které bude tato práce zkoumat:**

**Hypotéza 1:** Mladí lidé obou pohlaví považují uzavření manželství za méně důležité než lidé ve vyšším věku.

**Hypotéza 1 v operacionalizované podobě** bude vypadat takto: Průměrná odpověď respondentů patřící do věkové skupiny časná dospělost 1 na otázku sběru dat „Výrok - Manželství je zbytečné“ bude statisticky významně nižší než průměrná odpověď respondentů patřící do věkových kategorií ostatních a průměrná odpověď respondentů věkové skupiny časná dospělost 1 na otázku sběru dat „Jak je v životě důležité vdát se/oženit se?“ bude statisticky významně vyšší než průměrná odpověď ostatních věkových skupin.

U otázky sběru dat „Výrok – Manželství je zbytečné“ jsou odpovědi respondentů zaznamenávány na škále od jedné do pěti, kdy označená odpověď jedna vyjadřuje jasný souhlas s výrokem a odpověď pět označuje rozhodný nesouhlas, proto hypotéza předpokládá, že průměrná odpověď mladých lidí bude statisticky významně nižší než u starších věkových skupin. U otázky sběru dat „Jak je důležité vdát se/oženit se?“ jsou odpovědi respondentů zaznamenávány na škále od jedné do sedmi, kdy odpověď jedna vyjadřuje, že vdát se/oženit se je rozhodně důležité a sedm rozhodně nedůležité. Hypotéza tedy předpokládá, že pro mladé lidi bude uzavření sňatku méně důležité, než pro starší respondenty a proto by průměrná odpověď mladých měla být statisticky významně vyšší.

**Hypotéza 2:** Mladí lidé více tolerují nesezdaná soužití než lidé starších věkových skupin.

**Operacionalizovaná hypotéza 2:** Průměrná odpověď respondentů věkové skupiny časná dospělost 1 na otázku sběru dat „Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku“ je statisticky významně nižší než průměrná odpověď starších věkových skupin na stejnou otázku.

Odpovědi na otázku sběru dat „Výrok – Soužití bez sňatku je v pořádku“ jsou zaznamenávány na škále od jedné do pěti, kdy odpověď jedna značí rozhodný souhlas s výrokem a naopak odpověď pět označuje rozhodný nesouhlas respondenta s výrokem. Hypotéza tedy předpokládá, že lidé mladé věkové skupiny časná dospělost 1 budou s výrokem více souhlasit než starší lidé a průměrná odpověď mladé skupiny bude tedy statisticky významně nižší než průměrná odpověď starších věkových skupin.

Teoretické zakotvení mají tyto hypotézy v teorii racionální volby New Home Economics, založené na principu sňatkového trhu amerického ekonoma Garyho S. Beckera (Becker, 1972) který tvrdí, že manželství má smysl při tradičním rozdělení genderových rolí, kdy se manželé doplňují. Becker užívá k terminologii sociologa Talcotta Parsonse (1955) a označuje mužské a ženské sociální role jako komplementární. Žena potřebuje muže pro ekonomické zajištění a muž ženu pro péči o rodinu. Bylo pro ně výhodnější utvořit pár. V dnešní době se mladí lidé obou pohlaví stále více snaží budovat kariéru a uplatnit se spíše v práci a tyto tradiční role se postupně rozpadají. Komplementarita klesá. Ženy a muži si v mnohém spíše konkurují a mladí lidé už nemají potřebu do manželství vstupovat jako generace před nimi. Gary S. Becker zdůvodňuje klesající tendenci vstupovat do manželství rostoucím pracovním trhem žen, kdy ženy mají možnost svůj čas věnovat placenému zaměstnání a proto je pro ně rodina a děti velmi nákladnou záležitostí díky obětovaným příležitostem. (Becker, 1972) Se změnou rolí přichází větší tolerance k nesezdaným soužitím a mladí lidé jsou tolerantnější k rozvodu. Oba jevy se totiž vyskytují ve společnosti čím dál častěji. (Možný; 2002)

Tato tvrzení podporuje teorie Druhého demografického přechodu nizozemského demografa Dirka J. van de Kaa (1987), kterou v České republice podporuje především Prof. PhDr. Ladislav Rabušic (1996, 1997).



Teorie Druhého demografického přechodu tvrdí, že dochází ke změně hodnotových orientací mladých lidí s důrazem na autonomii, sekularizaci, individualitu, rovnost příležitostí mužů a žen a osobní svobodu. Podle této teorie je mladá generace více tolerantní k nesezdanému soužití a také stále méně podporuje tradiční přístup k rozdělení genderových rolí především identifikaci žen s rodinou a mateřstvím, což podporuje teorii Garyho Beckera o rozpadání rolí a komplementarity manželských párů. Další teorií podporující tuto hypotézu je normativní teorie Ronalda Ingleharta (1990) o posunu hodnot od materiálních k post materiálním, tedy od shromažďování hmatatelného majetku k hodnotám zajišťujícím kvalitní život člověka. Takovými hodnotami jsou například seberealizace a uspokojení z maximálního využití všech nabízených možností. Pro mladé je výhodnější než kdy dříve, že nevstupují do manželství a snaží se užívat výhod svobodného života. Rostou počty lidí žijících v nesezdaných soužitích. (Inglehart, 1990)

**Hypotéza 3:** Mladí lidé častěji uvádějí, že děti nemusejí vyrůstat v manželství v porovnání s ostatními respondenty.

**Operacionalizovaná hypotéza 3:** Průměrná odpověď respondentů věkové skupiny časná dospělost 1 na otázku sběru dat „Výrok – Pro výchovu dětí je nutný sňatek rodičů.“ bude statisticky významně vyšší než průměrná odpověď respondentů vyšších věkových skupin na stejnou otázku a na otázku sběru dat „Výrok – Rodiče nemusejí být manželé.“ bude průměrná odpověď věkové skupiny časná dospělost 1 statisticky významně nižší než průměrná odpověď vyšších věkových skupin.

Obě použité otázky sběru dat mají stejnou škálu, na níž se vyznačují odpovědi. Škála od jedné do pěti, kde jedna značí jasný souhlas s výrokem a pět jasný nesouhlas s výrokem. U první použité otázky sběru dat „Výrok – Pro výchovu dětí je nutný sňatek rodičů“ hypotéza předpokládá, že s ním budou souhlasit více lidé starších věkových skupin a tedy průměrná odpověď mladších respondentů bude statisticky významně vyšší než starších věkových skupin. U druhé užití otázky sběru dat je tomu přesně naopak, jelikož s druhým výrokem „Rodiče nemusejí být manželé.“ by podle stanovené

hypotézy měli souhlasit spíše mladí lidé a jejich průměrná odpověď by tedy měla být statisticky významně nižší než u starších věkových skupin.

Tato tvrzení podporuje, již zmíněná teorie Druhého demografického přechodu. Mladá generace je podle ní tolerantnější k nesezdanému soužití a k výchově dětí v něm, díky přeměně hodnotových orientací. (van de Kaa, 1987) Posun hodnot popisuje Inglehartova teorie o posunu hodnot od materiálních k post – materiálním (Inglehart, 1990), tedy od upřednostňování hmatatelného majetku k hodnotám zkvalitňujícím život jako individualismus, seberealizace a osobní úspěch, a kvůli těmto hodnotám mladí lidé oddalují závazky a vstup do manželství a raději žijí v nesezdaných soužitích. (Inglehart, 1990) Podle Chaloupkové jsou nesezdaná soužití stále rozšířenější a proto stoupá tolerance k nim a lidé už nepovažují za nutné vstupovat do manželství ani v případě výchovy dětí. (Chaloupková, 2004) Větší tolerance mladých lidí k výchově dítěte v nesezdaném soužití může být navíc zdůvodněna teorií současného sociologa Anthonyho Giddense (1992), který změny v demografickém chování přisuzuje strukturním změnám v partnerských vztazích. Lidé v nich podle něj hledají už pouze emocionální vztah, takzvaný „čistý vztah“, nikoli toho nejvhodnějšího partnera. Manželství je pro ně přílišný závazek, ze kterého nemohou tak snadno odejít, když je přestane uspokojovat. Manželství se pro ně stává nepřijatelným. (Giddens, 1992)

### **Výzkumná strategie, Popis dat a Analýza dat**

Jako výzkumná strategie byla zvolena Kvantitativní strategie, jelikož tento výzkum se zabývá testováním předem stanovených hypotéz. Pro výzkum bylo zvoleno zpracování sekundárních dat, která byla získána formou standardizovaných rozhovorů, i v primárním výzkumu byla zvolena kvantitativní výzkumná strategie. Jak už bylo výše zmíněno, primární výzkum s názvem „Naše společnost 2011 – listopad“ byl proveden Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky, centrem pro výzkum veřejného mínění pod záštitou Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Do výzkumu bylo zapojeno 288 tazatelů a byly použity všechny provedené standardizované rozhovory. Jednotkou analýzy v primárním výzkumu byl jedinec a základní

populací pro tento výzkum byla populace České republiky starší 15ti let. Dotazováno bylo 1010 osob reprezentující základní populaci. Metoda výběru vzorku byla kvótní výběr, kdy kvótními znaky byly stanoveny věk, pohlaví a vzdělání. Vzorek je územně reprezentativní díky skladbě tazatelské sítě, u které byly kontrolovány velikost bydliště a regiony. Parametry souboru odpovídají skladbě obyvatel České republiky v rozdělení jak podle sociodemografických charakteristik, což jsou pohlaví, vzdělání a věk, tak území. Můžeme tedy konstatovat, že soubor dotazovaných je reprezentativní, neboť jeho složení odpovídá základní populaci s tolerancí minimálních odchylek.

Pro sekundární výzkum k této práci bylo využito pouze několik otázek sběru dat z původního standardizovaného rozhovor, z části dotazníku s názvem Rodinné hodnoty a postoje k manželství - listopad 2011 a z části Sociodemografické a další otázky:

OV.62af Jak je v životě důležité - vdát se, oženit se - Doslovné znění otázky dotazníku: „Řekněte mi, prosím, jak je pro Vás v životě důležité nebo nedůležité: f) vdát se, oženit se (být vdaná, ženatý).“ Odpovědi na otázku označovali respondenti na škále od jedné do sedmi, kde jedna znamenalo, že vdát se/oženit se je pro něj velmi důležité a sedm naopak absolutně nedůležité.

OV.61c Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku - Doslovné znění otázky dotazníku: „Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? c) Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek.“ Odpovědi označovali respondenti na škále od jedné do pěti, kde jedna vyjadřovalo, že respondent s výrokem plně souhlasí a pět naopak že s ním vůbec nesouhlasí.

OV.61h Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů – Doslovné znění otázky dotazníku: „Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? h) Pro výchovu dětí je velmi důležité, aby měli jejich rodiče uzavřen sňatek.“ Odpovědi označovali respondenti na škále od jedné do pěti, kde jedna označovalo, že respondent s výrokem plně souhlasí a pět naopak že s ním vůbec nesouhlasí.

[OV.61i Výrok - Manželství je zbytečné](#) Doslovné znění otázky dotazníku: „Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? i) Manželství je zbytečná instituce.“ Odpovědi označovali respondenti na škále od jedné do pěti, kde jedna vyjadřovalo, že respondent s výrokem plně souhlasí a pět naopak že s ním vůbec nesouhlasí.

[OV.61e Výrok – Rodiče nemusejí být manželé](#) Doslovné znění otázky dotazníku: „Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? e) Pokud žijí oba rodiče se svými dětmi ve společné domácnosti, není nutné, aby byli manželé.“ Odpovědi označovali respondenti na škále od jedné do pěti, kde jedna značilo, že respondent s výrokem plně souhlasí a pět naopak že s ním vůbec nesouhlasí.

[IDE.2 Věk](#) - Doslovné znění otázky: „Kolik je Vám let?“ Rozdělení respondentů do věkových kategorií je popsáno výše. Respondent zapsal svůj současný věk.

[IDE.8 Pohlaví](#) Respondent vyznačil, zda je muž nebo žena.

Bude provedena kvantitativní statistická analýza odpovědí respondentů na tyto vybrané otázky. Jak už bylo zmíněno, byla provedena transformace dat a to u proměnné věku, kde byly vytvořeny věkové kategorie popsané výše. Tato transformace byla provedena kvůli zjednodušení interpretace dat, která by byla při rozdělení po jednotlivých letech velmi obtížná. Změnil se tedy typ proměnné věku z kvantitativní na ordinální intervalovou.

Dále byla pro analýzu zvolena kvantitativní analýza dat. Jelikož jde v tomto výzkumu především o porovnávání odpovědí různých kategorií a skupin, testování hypotéz bude provedeno Anovou (Analysis of variance = ANOVA) na hladině významnosti 5%. Metoda Anovy umožňuje srovnávání průměrných odpovědí dvou skupin a určování, zda jsou v odpovědích dostatečné rozdíly, aby se mohlo tvrdit, že se statisticky významně liší. Jinými slovy zjišťuje, jestli je mezi zvolenými závislými proměnnými a nezávislými proměnnými skutečně souvislost a zda stanovená hypotéza platí. Pro potvrzení hypotéz bylo též zkoumáno, který z průměrů je větší a který je menší. V praktické části práce budou použity funkce deskriptivní statistiky pro popis

dat, především vytvoření frekvenčních tabulek druhého třídění a následně grafů. Statistické operace a výpočtu budou provedeny v programu IBM SPSS Statistics.

Parametry původního souboru dat odpovídají skladbě obyvatel České republiky v rozdělení jak podle sociodemografických charakteristik, což jsou pohlaví, vzdělání a věk, tak území. Soubor dotazovaných je reprezentativní, neboť jeho složení odpovídá základní populaci s tolerancí minimálních odchylek. Můžeme tedy konstatovat, že i sekundární analýza dat bude mít vysokou reprezentativnost základní populace vzorku. Kvantitativní výzkum standardizovanou metodou zjišťuje omezené množství informací o velkém počtu jedinců, získáváme data, která mají vysokou reprezentativnost a reliabilitu na úkor nízké validity výsledků.

Po etické stránce byl primární výzkum ošetřen informovaným souhlasem, který respondenti podepisují. Respondenti a jejich odpovědi jsou anonymní a měli možnost od projektu kdykoliv odstoupit. Dále má Český sociálněvědní datový archiv stanovené podmínky, za kterých je možné mít k datům přístup. Vyžádaná data a materiály je možné použít pouze pro nekomerční účely výzkumu nebo výuky, osobní údaje o respondentech jsou přísně důvěrné – je zakázáno tyto údaje zveřejňovat a pokoušet se je zjistit. Uživatel musí respektovat autorská práva a při zveřejnění dat vždy uvádět citaci a zdroj dat a neposkytovat datové soubory dalším uživatelům a zároveň se postarat o to, aby podmínky stanovené pro užívání dat z Českého sociovědního datového archivu byly závazné pro všechny osoby, které budou mít k datům a materiálům přístup.

## **Testování hypotéz**

Výsledky testování stanovených hypotéz jsou následující. Pro testování všech tří hypotéz, byla provedena jednofaktorová ANOVA. Výsledky jsou zobrazeny na následujících tabulkách.

### Hypotéza 1 - Mladí lidé obou pohlaví považují uzavření manželství za méně důležité než lidé ve vyšším věku.

Tabulka 1 – Průměrné odpovědi pro OV.61i Výrok - Manželství je zbytečné

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
časná dospělost 1	185	3,50	1,681	,124	3,26	3,75
ostatní	749	3,94	1,345	,049	3,84	4,04
Total	934	3,85	1,428	,047	3,76	3,95

Tabulka 2 – Anova pro OV.61i Výrok - Manželství je zbytečné

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	28,533	1	28,533	14,193	,000
Within Groups	1873,664	932	2,010		
Total	1902,197	933			

První formulovaná hypotéza tvrdí, že průměrná odpověď věkové skupiny časná dospělost 1 bude statisticky významně nižší než průměrná odpověď ostatních věkových skupin. Otázka sběru dat „Výrok - Manželství je zbytečné“ nabízela škálu odpovědí od jedné do pěti, kdy číslo jedna představovalo odpověď „Rozhodně souhlasím“ a číslo pět naopak „Rozhodně nesouhlasím“. Škála rozlišuje ještě další dvě možnosti odpovědí nula pro otázky respondenty nezodpovězené nebo devět pro označení toho, že respondent nevěděl, co má označit. Bez odpovědi nezůstal žádný z dotazníků. V tabulce s číslem jedna jsou ve druhém sloupci s názvem „Mean“ zobrazeny průměrné odpovědi těchto dvou stanovených kategorií. Pro kategorii časná dospělost 1 je průměrná odpověď 3,50 a pro ostatní kategorie je to 3,94. Průměrná odpověď mladší skupiny je nižší než průměrná odpověď skupin starších respondentů. Provedená analýza rozptylu, jejíž výsledky jsou zobrazeny v tabulce číslo 2, potvrzuje, že průměrné odpovědi jsou statisticky významně odlišné. Hodnota Sig. 0,000 v poslední sloupci je menší než stanovená hladina významnosti tedy 0,05. Odpovědi na tuto otázku sběru dat potvrzují první hypotézu. Pro její bezpečnější ověření byla vybrána ještě jedna otázka sběru dat.

Tabulka 3 – Průměrné odpovědi pro OV.62af Jak je v životě důležité - vdát se, oženit se

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
časná dospělost 1	185	3,37	1,878	,138	3,10	3,64
ostatní	749	2,87	1,933	,071	2,73	3,01
Total	934	2,97	1,932	,063	2,84	3,09

Tabulka 4 – Anova pro OV.62af Jak je v životě důležité - vdát se, oženit se

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	36,853	1	36,853	9,973	,002
Within Groups	3444,183	932	3,695		
Total	3481,036	933			

U otázky sběru dat „Jak je v životě důležité - vdát se, oženit se“ se pro potvrzení první hypotézy očekává, že průměrná odpověď mladší věkové skupiny bude významně statisticky vyšší než průměrná odpověď ostatních, jelikož škála odpovědí byla stanovena od jedné do sedmi, kdy číslo jedna představuje odpověď „rozhodně důležité“ a sedm „rozhodně nedůležité“. Další dvě alternativy odpovědi jsou opět nula pro nezodpovězenou otázku a devět pro „nevím“. Nezodpovězený v této otázce sběru dat opět nezůstal žádný z dotazníků. Průměrné odpovědi skupin jsou zobrazeny v tabulce číslo 3. Průměrná odpověď mladších respondentů je skutečně vyšší než průměrná odpověď ostatních a tabulka číslo 4, v níž jsou výsledky analýzy rozptylu odpovědí na tuto otázku, potvrzuje, že odpovědi jsou statisticky významně odlišné.

Na základě výsledků analýzy rozptylu u obou vybraných otázek sběru dat může být tvrzení, že mladí lidé obou pohlaví považují uzavření manželství za méně důležité než lidé ve vyšším věku, potvrzeno.



## Hypotéza 2 – Mladí lidé více tolerují nesezdaná soužití než lidé starších věkových skupin.

Pro testování druhé hypotézy byla vybrána otázka sběru dat „Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku“. Pro potvrzení této hypotézy je třeba, aby průměrná odpověď na tuto otázku sběru dat mladých respondentů spadajících do věkové kategorie časná dospělost 1 byla významně statisticky nižší než průměrná odpověď ostatních respondentů. Čím nižší hodnotu v odpovědi respondenti označili, tím více s výrokem souhlasili. Škála odpovědí byla opět stanovena od jedné do pěti, kdy jedna značí jasný souhlas respondenta s výrokem a pět jasný nesouhlas. Alternativy pro nezodpovězenou otázku a odpověď „nevím“ jsou nula pro bez odpovědi a devět pro „nevím“. Bez odpovědi nebyl ponechán v této otázce sběru dat žádný dotazník. Jak je vidět v tabulce číslo pět, průměrné odpovědi podmínku nižšího průměru pro mladší věkovou skupiny splňují. V tabulce číslo šest jsou zobrazeny výsledky analýzy rozptylu, které potvrzují statisticky významnou odlišnost dvou zkoumaných průměrných odpovědí, jelikož hodnota Sig v posledním sloupci tabulky je menší než hodnota stanovené hladiny významnosti 0,05.

Tabulka 5 – Průměrné odpovědi pro OV.61c Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
časná dospělost 1	185	1,99	1,045	,077	1,84	2,15
ostatní	749	2,70	1,472	,054	2,60	2,81
Total	934	2,56	1,425	,047	2,47	2,66

Tabulka 6 - Anova pro OV.61c Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	74,859	1	74,859	38,318	,000
Within Groups	1820,786	932	1,954		
Total	1895,646	933			

### **Hypotéza 3 - Mladí lidé častěji uvádějí, že děti nemusejí vyrůstat v manželství v porovnání s ostatními respondenty.**

Pro testování hypotézy číslo tři byly použity otázky sběru dat „Výrok - Rodiče nemusejí být manželé“ a „Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů“. Předpoklad pro potvrzení této hypotézy je, aby u první užití otázky sběru dat průměrná odpověď mladých lidí spadajících do kategorie časná dospělost 1 byla statisticky významně nižší než průměrná odpověď ostatních respondentů. Škála odpovědí byla stanovena od jedné do pěti, čím nižší odpověď respondent v odpovědi označil, tím více s výrokem souhlasil. Alternativy pro nezodpovězenou otázku a odpověď „nevím“ jsou nula pro bez odpovědi a devět pro „nevím“. Bez odpovědi nebyl ponechán v této otázce sběru dat žádný dotazník. V tabulce číslo sedm jsou zobrazeny průměrné odpovědi obou skupin ve druhém sloupci, pro kategorii časná dospělost 1 je to 2, 43 a pro ostatní respondenty je průměrná odpověď 2, 99. Analýza rozptylu, znázorněná v druhé tabulce, potvrzuje i statisticky významnou odlišnost. Hodnota Sig v posledním sloupci 0,000 je menší než zvolená hladina

významnosti 0,05. Odpovědi respondentů na první vybranou otázku sběru dat třetí hypotézu potvrzují.

Tabulka 7 – Průměrné odpovědi pro OV.61e Výrok - Rodiče nemusejí být manželé

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
časná dospělost 1	185	2,43	1,502	,110	2,21	2,64
ostatní	749	2,99	1,518	,055	2,88	3,10
Total	934	2,88	1,531	,050	2,78	2,98

Tabulka 8 – Anova pro OV.61e Výrok - Rodiče nemusejí být manželé

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	47,353	1	47,353	20,630	,000
Within Groups	2139,217	932	2,295		
Total	2186,570	933			

U druhé použité otázky sběru dat se pro potvrzení třetí hypotézy předpokládá, že statisticky významně nižší bude naopak průměrná odpověď skupiny respondentů starších nespádajících do věkové kategorie časná dospělost 1. Škála pro odpovědi a alternativy pro nezodpovězenou otázku a odpověď „nevím“ jsou stanoveny stejně jako u první užití otázky sběru dat pro tuto třetí hypotézu. V tabulce číslo devět jsou opět v druhém sloupci průměrné odpovědi obou skupin. Pro kategorii časná dospělost 1 je průměrná odpověď 3,89 a pro ostatní respondenty 3,15. Průměrná odpověď ostatních respondentů na tuto otázku je tedy skutečně nižší. Statistická významnost je ověřena

analýzou rozptylu, jejíž výsledky jsou v tabulce číslo deset. Odpovědi stanovených skupin jsou statisticky významně odlišné, jelikož hodnota Sig v posledním sloupci tabulky je menší než stanovená hladina významnosti 0,05.

Tabulka 9 – Průměrné odpovědi pro OV.61h Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
časná dospělost 1	185	3,89	1,441	,106	3,68	4,10
ostatní	749	3,15	1,453	,053	3,05	3,26
Total	934	3,30	1,480	,048	3,21	3,40

Tabulka 10 – Anova pro OV.61h Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů

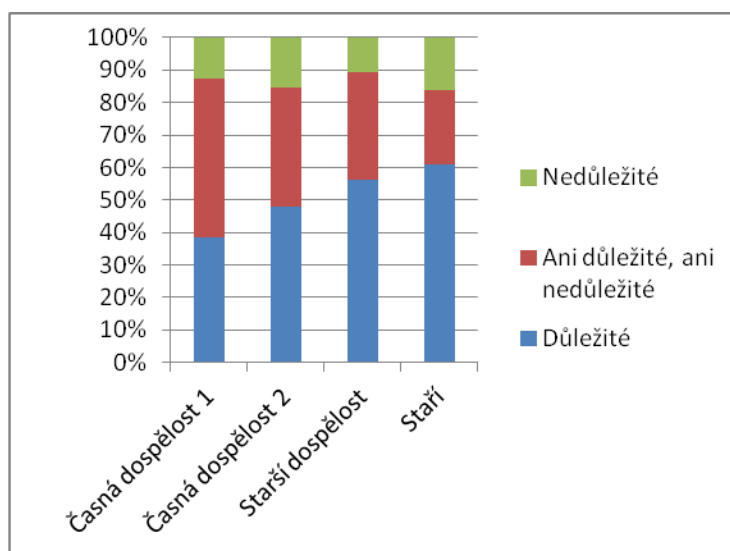
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	80,587	1	80,587	38,283	,000
Within Groups	1961,873	932	2,105		
Total	2042,459	933			

## Analýza dat

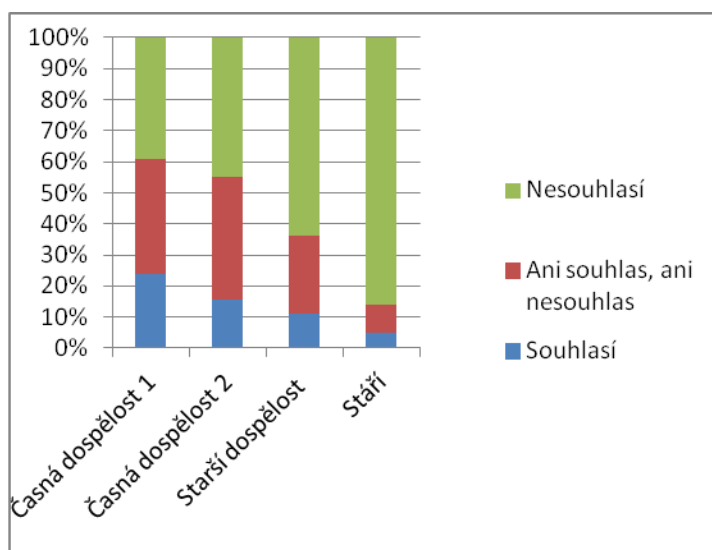
První hypotéza byla potvrzena. Lidé nejmladší uvažované věkové kategorie skutečně považují manželství za méně důležité, než straší věkové skupiny. Graf jedna zobrazuje rozložení odpovědí respondentů podle jednotlivých věkových skupin na otázku sběru dat „Jak je v životě důležité vdát se/oženit se.“ Pro vytvoření grafu byla škála původně sedmi stupňů zúžena na stupně tři a to: Důležité; Ani důležité, ani nedůležité; Nedůležité. Dva nejbližší stupně z každého pólu škály byly sloučeny a prostřední tři také. V grafu je vidět, že skutečně nejmladší skupina považuje uzavření manželství za nejméně důležité ze všech věkových skupin, přestože ho i v této skupině považuje za důležité téměř čtyřicet procent respondentů. Manželství tedy není ani pro mladou věkovou kategorii hodnotou, která by se úplně vytrácela. S narůstajícím věkem procentuální podíl respondentů, kteří považují uzavření manželství za důležité, ještě roste. Zajímavé je srovnání prostředních odpovědí, kde můžeme vidět, že nejmladší věková skupina si vybírala tyto odpovědi nejčastěji, a to v téměř padesáti procentech případů. Výsledky znázorněné na tomto grafu podporují výše zmíněnou teorii Valerie Oppenheimerové (1988), která tvrdí, že hodnotové žebříčky mladé generace se mění jen dočasně a uzavření manželství se u této generace pouze odsouvá na pozdější dobu, nikoliv ztrácuje. Nejčastější odpověď mladé generace značí, že tato věková skupina nad uzavřením manželství nepřemýšlí, není ještě rozhodnuta, což může být vysvětleno právě dočasným upřednostňováním jiných hodnot. Za zmínku stojí také to, že ani u jedné věkové kategorie nevystoupal počet respondentů považujících uzavření manželství za nedůležité přes dvacet procent. Ve druhém grafu jsou znázorněny odpovědi respondentů na otázku sběru dat „Výrok – Manželství je zbytečné.“ Škála odpovědí byla opět zúžena z pěti na tři stupně. Z grafu je vidět, že procentuální počet respondentů souhlasících s tímto výrokem klesá, tedy že první hypotéza je správná. Mnohem zajímavější ale je, že souhlas s tímto výrokem vyjádřilo nejméně respondentů ve všech věkových kategoriích. Obdobně jako u předchozího grafu je tedy vidět, že manželství je stále v celé populaci uznávaná hodnota. Nesouhlas s výrokem s narůstajícím věkem naopak roste a nejvýraznější je u nejstarší věkové skupiny, kde tvoří téměř devadesát procent

odpovědí. Starší lidé byli vychováni v době, kdy tradiční rodina byla ještě ve společnosti uznávanou hodnotou a nezbytností pro obě pohlaví.

Graf 1 - odpovědi na otázku sběru dat "Jak je důležité vdát se/oženit se?"



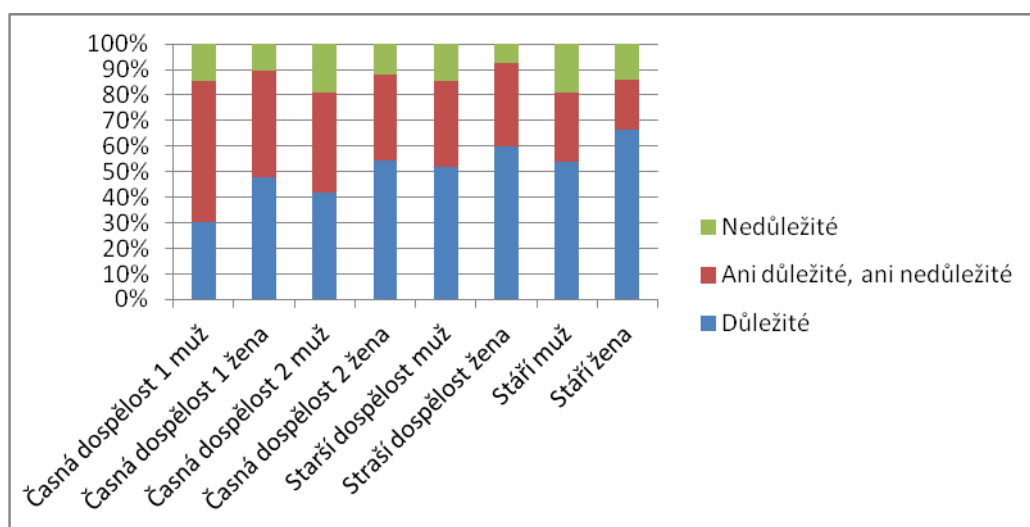
Graf 2 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Manželství je zbytečné."



Přístup k důležitosti uzavření manželství se liší i podle pohlaví respondentů. V následujícím grafu jsou zobrazeny odpovědi respondentů na otázku sběru dat „Jak je důležité vdát se/oženit se.“ rozdělené nejen na věkové kategorie, ale i podle pohlaví respondentů. Je zajímavé sledovat, že u všech věkových skupin je procento mužů, pro které je oženit se důležité, menší než u

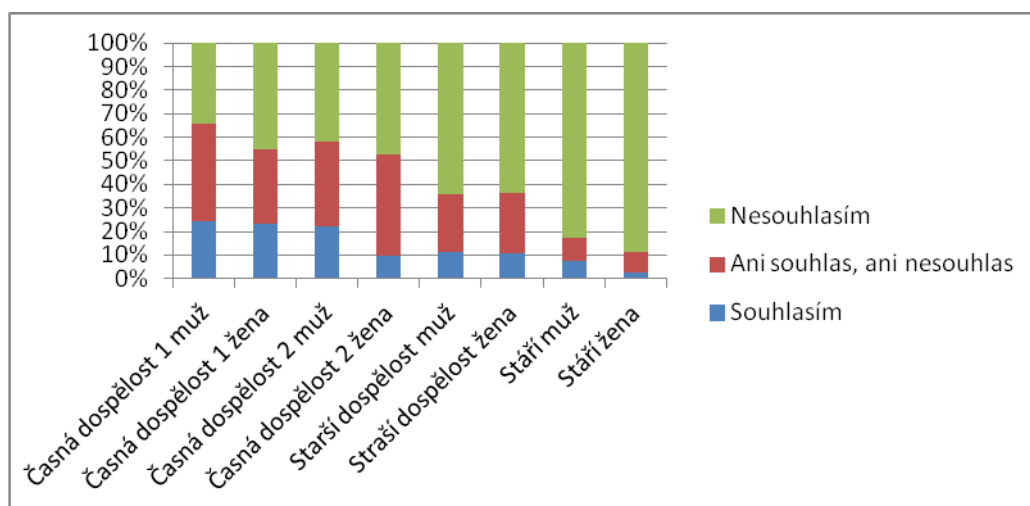
žen. Zároveň je ve všech věkových skupinách větší procento mužů než žen, pro které je oženit se nedůležité. Pro ženy je tedy uzavření manželství dle tohoto grafu důležitější než pro muže ve všech věkových kategoriích. Ženy si tedy stále zachovávají větší smysl pro rodinu a manželství než muži. Tento jev lze vysvětlit kulturním dědictvím společnosti z dob, kdy žena tradičně zastávala roli opatrovnice rodiny a jejího fungování, zatímco manžel udržoval kontakt s vnějším světem a zabezpečoval rodinu ekonomicky. (Parsons, 1955) Rovněž lze na grafu pozorovat, že u obou pohlaví je zachována s rostoucím věkem vzestupná tendence procentuálního počtu respondentů, kteří odpovídali, že vdát se/oženit se je důležité. S rostoucím věkem tedy narůstá tendence uzavřít sňatek u obou pohlaví. Největší rozdíl mezi pohlavími vznikl v nejmladší kategorii časná dospělost 1, kde je rozdíl mezi muži a ženami u kladné odpovědi téměř dvacet procent. Ve všech ostatních kategoriích je to okolo deseti procent. Mladí muži se tedy soustředí na kariéru a jiné hodnoty, které vystřídaly manželství a rodinu, více než mladé ženy. I přes stále větší vliv druhého demografického přechodu, změny hodnot u mladé generace, důrazu na rovnost mezi pohlavími a odsouvání uzavření manželství do pozdějšího věku ve společnosti existuje rozdíl mezi muži a ženami mladé generace, kdy muži se více soustředí na jiné hodnoty než je manželství a rodina a ženy zůstávají konzervativnější a rodinné hodnoty nezaměňují za jiné alternativy v takové míře jako muži.

**Graf 3 - odpovědi na otázku sběru dat "Jak je důležité vdát se/oženit se?" diferencované podle věku a pohlaví**



Velmi podobný obraz o společnosti podává i graf odpovědí na otázku sběru dat „Výrok – Manželství je zbytečné.“ opět rozdělených na věkové kategorie i pohlaví. Rozdíly mezi pohlavími nejsou v této otázce tak zřejmé jako v předchozí. Přesto je ale vidět především u záporných odpovědí, že ženy s výrokem častěji nesouhlasily ve všech věkových skupinách, až na starší dospělost, kde se procentuální počty mužů (64%) i žen (63,4%) nesouhlasících s tímto výrokem velmi přibližují. Nejčastěji souhlas s tímto výrokem vyjadřovali muži nejmladší věkové skupiny. Největší rozdíl mezi pohlavími v souhlasu s tímto výrokem je mezi muži (22%) a ženami (9,8%) věkové skupiny časná dospělost 2, kde pravděpodobně dochází k tomu, že ženy už nemohou déle čekat se založením rodiny a s ním spojeným vstupem do manželství i kvůli biologickým předpokladům, zatímco muži mohou manželství stále odkládat a mít na vrcholu žebříčku hodnot jiné věci. V zásadě však tento graf podporuje výsledky z grafu předchozího. Ženy častěji uvádějí, že nesouhlasí s výrokem „Manželství je zbytečné“ než muži a tedy je pro ně důležitější než pro muže.

Graf 4 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Manželství je zbytečné." diferencované podle věku a pohlaví

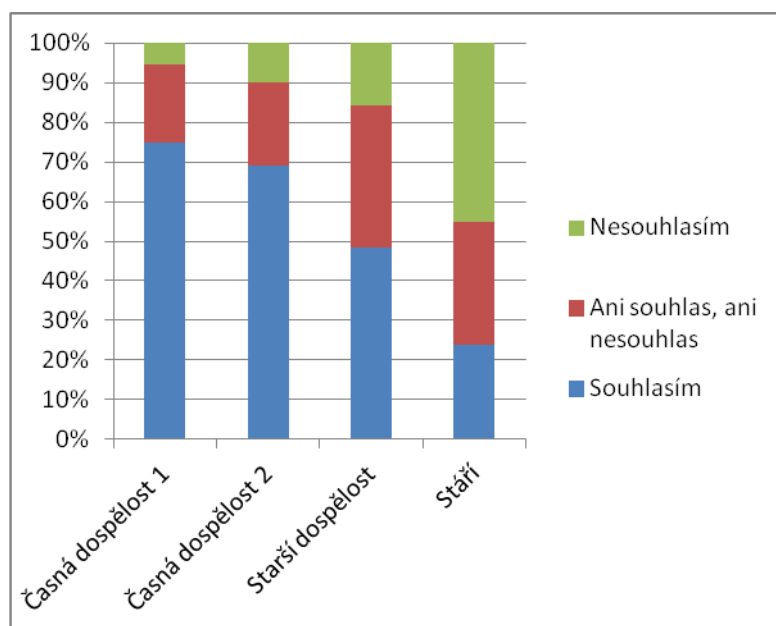


Druhá hypotéza se zaměřuje na názor populace na nesezdaná soužití. Mladí lidé v dnešní době následují trend, který započal v šedesátých letech dvacátého století, a v mnoha případech žijí ve společné domácnosti bez legálního manželského svazku. Tolerance k takovému způsobu života je ve



společnosti stále větší. (Chaloupková, 2004) Graf číslo pět znázorňuje procentuální četnosti odpovědí jednotlivých zkoumaných věkových skupin na otázku sběru dat „Výrok – Soužití bez sňatku je v pořádku.“ Tolerance ve společnosti k tomuto jevu je v dnešní době poměrně vysoká, i respondenti spadající do věkové kategorie nejstarší s výrokem ve čtyřiceti procentech případů souhlasili. Nejtolerantnější jsou k nesezdanému soužití mladí lidé, kteří souhlasili v téměř sedmdesáti pěti procentech případů a nesouhlas vyjádřilo ani ne deset procent z nich. Procento respondentů schvalujících nesezdaná soužití s věkem klesá, neklesne však pod zmíněných čtyřicet procent u nejstarší věkové kategorie. Velmi vysokou míru tolerance v celé společnosti naznačují i nízké procentuální počty respondentů, kteří s výrokem nesouhlasili. Pokud tedy respondent neoznačil v dotazníku, že s výrokem souhlasí, spíše se rozhodl pro neutrální názor na výrok než pro ostrý nesouhlas.

Graf 5 - odpovědi na otázku sběru dat: „Výrok – Soužití bez sňatku je v pořádku.“

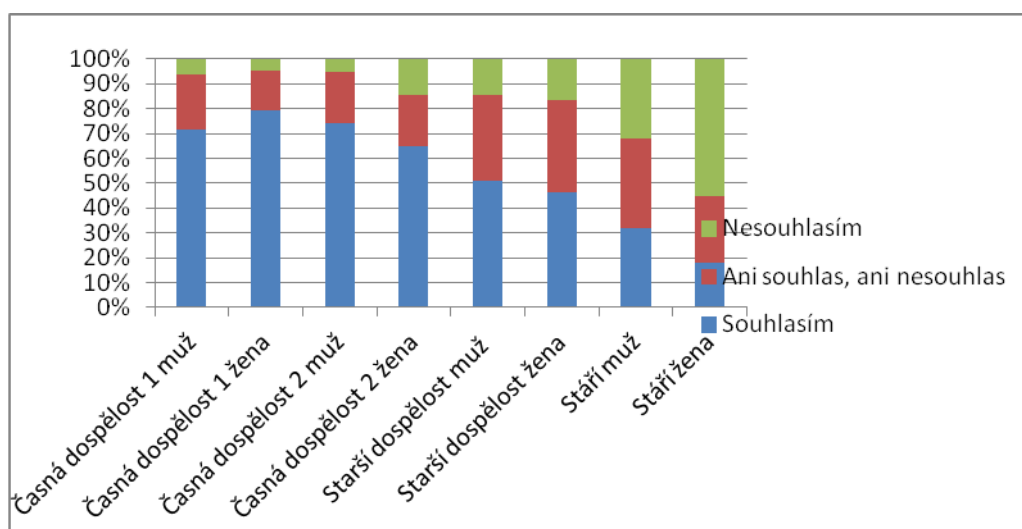


Pokud se věkové skupiny rozdělí ještě podle pohlaví, nejtolerantnější k nesezdaným soužitím jsou ženy nejmladší věkové skupiny. To odporuje výsledkům z předchozích grafů, které odpovídaly teorii, že pro ženy jsou manželství a rodinné hodnoty důležitější než pro muže a to i v nejmladší věkové skupině. Vysvětlením může být výše definovaný rozdíl v pojetí pojmu „nesezdané soužití“. I vysoká míra tolerance k nesezdanému soužití

v kombinaci s výše popisovaným zjištěním, že manželství je stále v naší společnosti vážená hodnota, může být vysvětleno právě rozdílem v pojetí pojmu „nesezdané soužití“. Vysoká tolerance ve společnosti může být tedy v mnoha případech vyjadřována nikoli k nesezdanému soužití namísto manželství (Rabušic, 2001), ale k nesezdanému soužití dočasnému – to by vysvětlovalo především vysokou toleranci žen nejmladší věkové skupiny v kombinaci s jejich přetrvávajícím smyslem pro rodinné hodnoty, o které se pojednává výše.

Z grafu dále lze vyčíst, že ve všech ostatních věkových skupinách ženy schvalují nesezdaná soužití méně než muži a tolerance s věkem klesá jako na grafu předchozím.

**Graf 6 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku." diferencované podle věku a pohlaví**

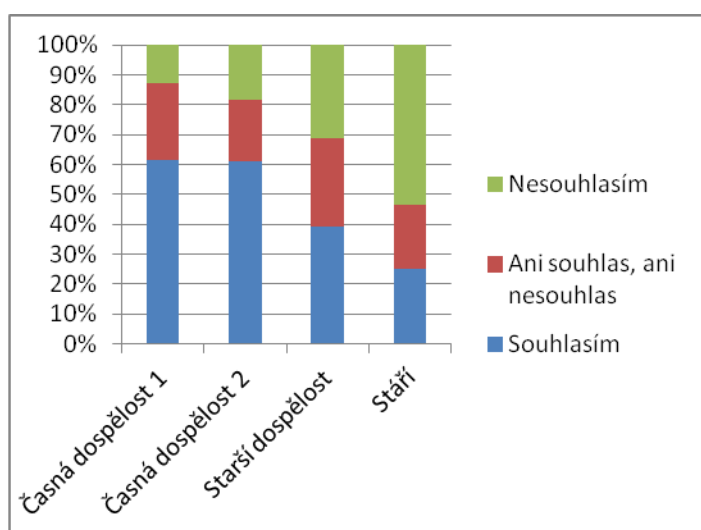


Už v definici manželství, která je uvedena výše, je zmíněno, že manželství je instituce, která byla původně vytvořena pro legitimní rozmnožování společnosti a která je základem rodinného práva. (Fišerová, 1996) Následující dva grafy zobrazují, jak respondenti odpovídali na otázky sběru dat „Výrok – Rodiče nemusejí být manželé.“ a „Výrok – Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů.“ Otázky zjišťují vesměs obě stejnou informaci, každá z jiného názorového pólu. Souvisí i s otázkou předchozí, která se zabývala nesezdaným soužitím, a zaměřuje se podle teorie autorek Chaloupkové a Šalamounové

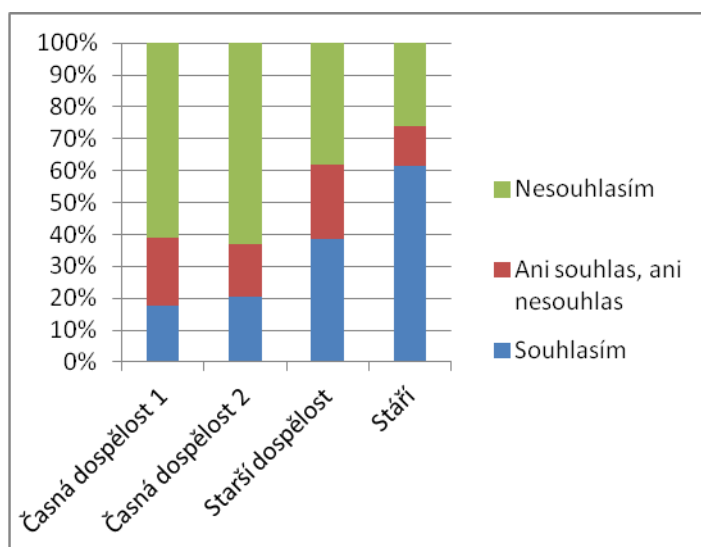
(2004) už pouze na nesezdané soužití namísto manželství, které podle nich vzniká až s příchodem dítěte a tím se liší od nesezdaného soužití dočasného a snoubeneckého. Lze říci, že oba grafy jsou podle očekávání zcela opačné. Největší toleranci k výchově dětí bez legálního manželského svazku jsou dvě nejmladší věkové skupiny, což odpovídá předpokladu vyplývajícího z teorie druhého demografického přechodu (Chaloupková, 2004) i teorii Valerie Oppenheimerové (1988) o odkladu vstupu do manželství a teorie Anthonyho Giddense (1992) a hledání „čistého vtahu“, kde manželství je stále více bráno jako příliš dlouhodobý závazek k jednomu člověku. (Giddens, 1992) S rostoucím věkem tolerance k výchově dětí mimo manželství opět klesá, respondenti spadající do nejstarší věkové skupiny projevují nejmenší toleranci k takové výchově dětí a to zejména u výroku „Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů.“, kde projevili souhlas v osmdesáti procentech případů. Společně s poměrně vysokou tolerancí k nesezdanému soužití, kterou nejstarší generace projevila lze usuzovat, že starší generace české populace tolerují nesezdaná soužití pouze do chvíle, než má pár potomka.

Zajímavé jsou odpovědi skupiny Starší dospělost, ve které respondenti vyjádřili téměř stejné procento souhlasů i nesouhlasů v obou dvou otázkách. U výroku „Rodiče nemusejí být manželé.“ To bylo 39% souhlasících a 32% nesouhlasících u druhého výroku byla procenta vyrovnaná a to 38% jak pro souhlas, tak i pro nesouhlas. Nelze tedy říci, zda tato věková skupina toleruje výchovu dětí mimo manželství nebo nikoliv.

Graf 7 - odpovědi na otázku sběru dat: „Rodiče nemusejí být manželé.“



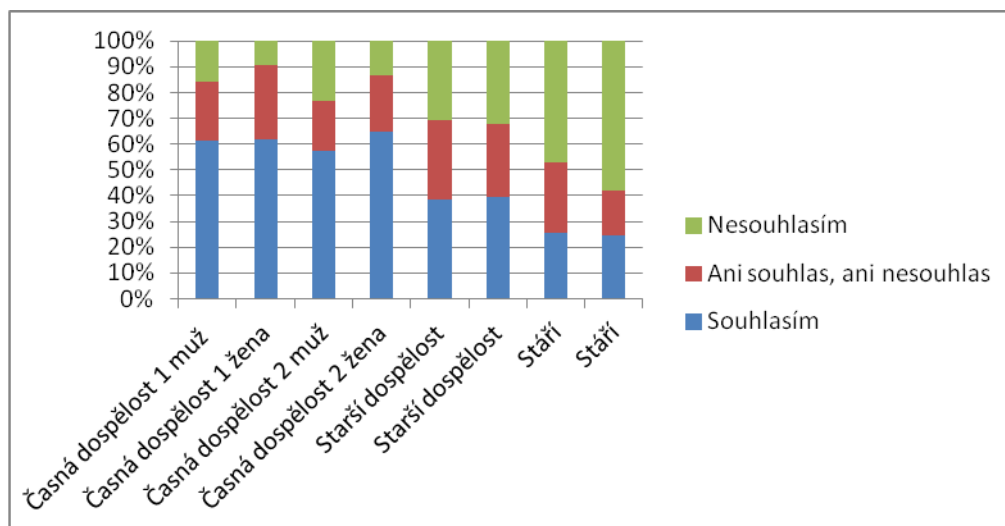
Graf 8 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů."



Při rozdělení odpovědí respondentů podle pohlaví dostaneme v první otázce třetí hypotézy „Výrok – Rodiče nemusejí být manželé.“ následující graf. U všech věkových kategorií je rozložení odpovědí mužů a žen velmi podobné, ženy ale poněkud překvapivě odpovídaly častěji souhlasně než muži a to ve všech věkových kategoriích. Největší rozdíl mezi muži a ženami je potom u věkové kategorie časná dospělost 2. Tato věková kategorie je definovaná pro respondenty mezi lety 30 a 39 a to jsou pro ženy velmi často poslední roky, kdy mohou mít děti. Odkládání dětí kvůli budování kariéry nebo jiným výhodám svobodného života u žen v tomto věku končí, kvůli biologickým předpokladům už nelze odsouvat dále, zatímco u mužů může odklad pokračovat. Častější souhlas s tímto výrokem u žen tohoto věku může

tedy znamenat, že si chtějí pořídit dítě, aniž by měly partnera, protože je to pro ně poslední možnost. Potvrzuje to i fakt, že v České republice po roce 1989, tedy v době, kdy započala změna demografického chování, vzrostl počet svobodných matek. (Chaloupková, 2004). Tolerance opět s věkem klesá. V rozdělení na muže a ženy se projevuje vyváženost odpovědí u věkové kategorie starší dospělost, kde souhlas (muži 39% a ženy 39%), nesouhlas (muži 31% a ženy 32%) i nerozhodnost (muži 30% a ženy 28%) vyjádřilo u mužů a žen téměř stejné procento respondentů.

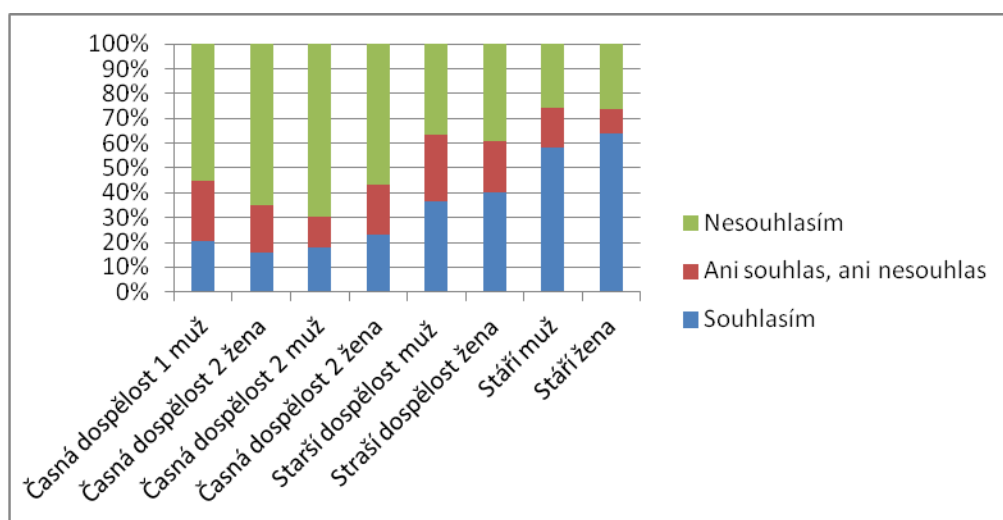
Graf 9 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Rodiče nemusejí být manželé." diferencované podle věku a pohlaví



Graf odpovědí na otázku sběru dat „Výrok – Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů.“ rozdělený podle pohlaví respondentů je následující. Jev, který se projevil v první otázce sběru dat užitě pro třetí hypotézu, tedy že ženy druhé věkové kategorie nejčastěji vyjádřily souhlas s výchovou dětí mimo manželství se zde nepotvrzuje. Nesouhlas s výrokem vyjádřili nejčastěji respondenti mužského pohlaví patřící do věkové skupiny časná dospělost 2 a hned po nich ženy věkové kategorie časná dospělost 1. Nejmenší procento souhlasných odpovědí vyjádřily ženy nejmladší věkové kategorie, muži stejné věkové kategorie souhlasili častěji. V ostatních věkových kategoriích vždy častěji souhlasily ženy a s věkem procento souhlasných odpovědí stoupá. S věkem tedy klesá tolerance k výchově dětí mimo manželství. Stejný jev jak

na grafech číslo sedm a osm se projevil i zde, a to že věková kategorie starší dospělost má vyvážené procentuální počty souhlasných i nesouhlasných odpovědí a to jak u žen (souhlas vyjádřilo 40% žen a nesouhlas 39,2% žen), tak u mužů (souhlas vyjádřilo 36,4% mužů a nesouhlas stejné procento mužů). Nelze tedy určit, zda s výrokem muži i ženy této věkové skupiny spíše souhlasí či nikoliv.

**Graf 10 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů." diferencované podle věku a pohlaví**



## Mezinárodní výzkum

V roce 2002 byl proveden mezinárodní výzkum Mezinárodního programu sociálního výzkumu (ISSP) s názvem Family and Changing Gender Roles III. (Rodina a proměny genderových rolí III.), který se zabýval rodinnými hodnotami a názory obyvatel vybraných států světa především na manželství, nesezdaná soužití, rodičovství a výchovu dětí. Výzkumy tohoto programu mají charakter srovnávacího výzkumu na úrovni států světa v čase, jsou to výzkumy hodnotové a probíhají formou dotazníkových šetření, standardizovaným rozhovorem s tazatelem. Vzorek je sestaven z celé populace států starší osmnácti let pravděpodobnostním výběrem. Výzkumy probíhají každoročně a témata se po určité době opakují, aby bylo možné srovnání v čase. (International Social Survey Programme, 2010)

Z šetření provedeného v roce 2002, které se zabývalo rodinou a manželstvím vyplývá, že mezi názory obyvatel různých evropských států jsou značné rozdíly a to především na nesezdaná soužití a výchovu dětí mimo manželství. Nejtolerantnější k nesezdaným svazkům jsou respondenti ve Švédsku a Nizozemsku, v devadesáti procentech případů uvedli, že nesezdané soužití je rovnoprávnou alternativou pro manželství. Obyvatelé těchto dvou států také nejméně uváděli, že pro výchovu dítěte je nutné, aby rodiče byli manželé a to v méně než třetině případů. Státy západní Evropy jsou podle Chaloupkové a Šalamounové (2004) vůči nesezdaným soužitím méně tolerantní než Nizozemí a Švédsko ale stále je podporují více než země bývalého východního bloku s výjimkou Španělska, kde je stále silná tradice katolické víry. V zemích, které prošly komunistickou érou jako je Maďarsko, Slovensko, Polsko byli respondenti naopak více pro manželství a méně podporovali nesezdané svazky, což výzkumu v české populaci neodpovídá. Česká republika patří mezi postkomunistické země, a přesto je zde tolerance k nesezdaným soužitím velká. Nutné je ale dodat, že manželství je v České republice stále významnou hodnotou pro celou populaci stejně jako v ostatních postkomunistických státech.

Názory různých věkových kategorií na nesezdaná soužití a manželství se nejméně lišily v severských zemích, kde je to způsobeno tím, že, jak uvádí Chaloupková (2004), nesezdaná soužití tam mají velkou tradici už od přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století. Kromě těchto států se ale změny názorů ve věkovém průřezu příliš neodlišují, stejně jako v české populaci jsou i v ostatních státech Evropy starší respondenti konzervativnější v názorech a mladí více tolerantní ke změnám a alternativám. Srovnání odpovědí mužů a žen je nejzajímavější v otázce výchovy dětí mimo manželství. Otázka mezinárodního výzkumu byla formulována jinak a to: „Jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba.“ Ve všech státech odpovídaly ženy častěji souhlasně než muži, což odpovídá výsledkům odpovědí na otázku sběru dat: „Rodiče nemusejí být manželé.“ Oboje výsledky mohou být vysvětleny výchovou dítěte pouze jedním rodičem a to ženou. V západní a severní Evropě, stejně jako v české populaci, je tento výsledek navíc podpořen, tím že v těchto zemích se muži častěji než ženy

domnívají, že lidé by měli vstoupit do manželství, pokud plánují mít spolu děti.

### **Třetí proměnné**

Zkoumané proměnné nemusejí být jediné faktory, které mají na odpovědi respondentů vliv. Kromě věku a pohlaví mohou ovlivnit názory respondentů například i životní úroveň respondentů, jejich příjmy, zda jsou ekonomicky aktivní, dále i příslušnost k určité sociální třídě, vzdělání, rodinný stav, ve kterém se nacházejí, bydliště a prostředí, ve kterém žijí nebo i náboženské vyznání, ke kterému se hlásí. Životní úroveň respondentů souvisí s jejich příjmy. Jak už bylo výše popsáno, ekonomická situace mužů i žen v dnešní době ovlivňuje rozhodování respondentů, zda založit rodinu a kdy. Ekonomickou situaci zmiňuje, ve své teorii Valerie Oppenheimerová (1988) i Mellinda Millsová (2005). Pokud lidé nejsou ekonomicky dostatečně zajištěni, budou častěji založení rodiny a vstup do manželství odkládat a nebude pro ně tak důležité. (Oppenheimerová, 1988, Mills, 2005). S vyšší příjmů respondentů souvisí jejich ekonomická aktivita a často i vzdělání. Vyšší vzdělání by mělo zajistit vyšší příjmy respondentů, ale až po jeho dokončení, což prodlužuje odkládání vstupu do manželství a založení rodiny. Mezi mladými lidmi je více studujících, než ve starších věkových kategoriích, proto by vzdělání mohlo mít vliv na výsledky analýzy odpovědí diferencovaných na věkové skupiny. Se vzděláním může souviset i příslušnost k určité sociální skupině, kde mohou hrát roli rodinné tradice a příklad rodičů, a to může mít vliv i na rozhodování o rodinně a manželství. Podle Francoise Singlyho (1999) příslušníci vyšších vrstev mají tendenci více lpět na individualistických hodnotách (Singly, 1999), které podle demografického přechodu ovlivňují změnu demografického chování (Van de Kaa, 1987). Další proměnnou, která může ovlivňovat přístup k manželství a rodinným hodnotám, je rodinný stav respondenta. Pokud respondent žije v manželství, ovlivňuje to jeho přístup k manželství a rodině i nesezdaným soužitím. Pokud je toto manželství navíc spokojené, dalo by se předpokládat, že bude podporovat manželství a nebude tolik tolerantní k nesezdaným soužitím, než je člověk po rozvodu nebo někdo, kdo v manželství



nikdy nežil a naopak je třeba spokojen v nesezdaném soužití. Názory na manželství, rodinu a nesezdaná soužití může velmi výrazně ovlivnit příslušnost k nějaké víře. Ve státech, ve kterých je tradicí katolická víra jako například ve výše zmíněném Španělsku nebo Polsku je manželství důležité pro větší část populace než ve státech, kde se vliv víry tolik neprojevuje. (Chaloupková, 2004) V České republice je ale věřících menšina a to 32,2 % věřících bez rozlišení vyznání. (Český statistický úřad, 2012). Bydliště respondenta může také mít vliv na jeho názory na instituci manželství a rodinné hodnoty. Respondenti bydlící ve velkých městech mohou mít jiné přístupy díky odlišnému životnímu stylu. Věková skladba obyvatel žijících ve městech a na venkově nemusí být rovnoměrná. Lidé žijící ve městech, by mohli být celkově mladší než lidé žijící na venkově a tedy výsledky analýzy rozdílů mezi názory věkových skupin by mohly být zkresleny a vliv by na ně mohlo mít právě bydliště respondentů, nejen jejich věk.

## **Závěr**

Cílem této bakalářské práce bylo potvrdit, že postoje populace České republiky diferencované podle věku a pohlaví k instituci manželství a rodinným hodnotám se liší, a to na základě testování stanovených hypotéz, vycházejících z teoretické části. V provedené statistické analýze bylo zjištěno, že postoje k manželství a rodinným hodnotám mladé generace a generací starších se skutečně liší, a že mladá generace považuje manželství za méně důležité než lidé starší a jejich postoje k nesezdaným soužitím a výchově dětí mimo manželství jsou liberálnější. Podrobnější analýza ale prokázala, že i pro mladé lidi je instituce manželství stále na žebříčku hodnot postavené velmi vysoko. Lze tedy konstatovat, že důležitost manželství klesá s věkem respondentů, ale i tak je to stále velmi vážená instituce. Zároveň je z analýzy dat zřejmé, že ženy přisuzují manželství větší důležitost než muži a to ve všech zkoumaných stádiích života.

Pokud jde o alternativy k manželství ve formě nesezdaných soužití, je tolerance k nim ve společnosti velmi vysoká a to nejen u mladých lidí, a to navzdory výše zmíněným výsledkům analýzy, ze kterých vyplývá, že

manželství je ve společnosti stále váženou hodnotou. Výsledky názorů na nesezdané soužití odporují předchozím i v tom, že největší toleranci vůči nim projevíly ženy a nikoli muži, a to ženy nejmladší věkové skupiny. Dalším zkoumaným jevem byl přístup k výchově dětí mimo manželství. Výsledky analýzy ukázaly, že tolerance vůči výchově dětí, aniž by rodiče byli sezdáni, s věkem klesá. Nejtolerantnější jsou vůči takové výchově mladí lidé, naopak nejstarší generace vůči ní příliš tolerance neprojevuje. Z toho lze usuzovat, že starší generace české populace tolerují nesezdaná soužití pouze do chvíle, než má pár potomka. U věkové kategorie mezi lety 40 až 65 nelze určit, zda s výchovou dětí mimo manželství souhlasí či nikoli, protože souhlasné i nesouhlasné odpovědi jsou u této kategorie vyvážené.

V mezinárodním srovnání lze říci, že je Česká republika v názorech na manželství a nesezdaná soužití na pomezí mezi západní Evropou a postkomunistickými státy. Manželství je pro obyvatele České republiky stále velmi významnou hodnotou stejně jako v ostatních zemích bývalého východního bloku, ale projevují větší toleranci vůči nesezdaným soužitím a tím se přibližují státům západní a severní Evropy.

Odpovědi respondentů mohou být ovlivněny nejen věkem a pohlavím ale i třetími proměnnými jako jsou například jejich příjmy, životní úroveň, vzdělání, rodinný stav, příslušnost k sociální skupině nebo náboženství a bydliště.

Úplným závěrem lze tedy říci, že instituce manželství jako taková má stále ve společnosti váhu i pro mladou generaci, ale zároveň se projevila velká tolerance k nesezdaným soužitím u všech zkoumaných věkových kategorií. Naopak tolerance k výchově dětí mimo manželství je vysoká u mladých lidí, ale s věkem velmi klesá.

## Použitá literatura:

BECKER, Gary S. A 1972, Theory of Marriage: Part I. *Journal of Political Economy*. 1972, č. 81, 813 - 846.

BECKER, Gary S. 1996, *A Treatise on the Family*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: Náboženské vyznání obyvatel České republiky. 2012 *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske\\_vyznani\\_obyvatelestva\\_ceske\\_republiky\\_23\\_12\\_04](http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelestva_ceske_republiky_23_12_04)

DURKHEIM, Émile. 1929, La famille conjugale. *Revue Philosophique de la France et l'Etrange*. č. 91, s. 2-14.

ERIKSON, Erik H. 1974, *Identity and the life cycle*. Psychological issues. New York: International Universities Press, 1959. BECKER, Gary S. A *Theory of marriage*. Chicago: University of Chicago press.

FIŠEROVÁ, Vlasta. 1996, „Manželství“ in *Velký sociologický slovník II*. Praha: Karolinum, s. 590 – 591.

GIDDENS, Anthony. 1992, *The Transformation of Intimacy. Sexuality. Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.

GOODE, William J. 1963, *World Revolution and Family Patterns*, Glencoe, Illionis: Free Press.

HAMPLOVÁ, Dana. 2003, *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 52 s. Sociological papers, 03:4. ISBN 80-733-0029-X.

CHALOUPKOVÁ, Jana a Petra ŠALAMOUNOVÁ. 2004, *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 60 s. Sociologické studie/Sociological Studies, 04:07. ISBN 80-733-0062-1.

INGLEHART, Ronald. 1990, *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton: Princeton University Press.

International Social Survey Programme: History of the ISSP. INTERNATIONAL SOCIAL SURVEY PROGRAMME. *International Social Survey Programme* [online]. 2010 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.issp.org/page.php?pageId=216>

JANDOUREK, Jan. 2001, *Sociologický slovník*. Praha: Portál, str. 206.

VAN DE KAA, D.J. 1987, Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*. 1987, roč. 42, č. 1, s. 3-57.

LEWIS a Graham B. SPANIER. 1979, Theorizing about the quality and stability of marriage. *Contemporary theories about the family : research-based theories*. Vol. II.

LINDENBERG, Siegwart 1989, „Social Approval, Fertility and Female Labour Market“ in Siegers, J. J., J. Jong – Gierveld, E. Van Imhof, *Female Labour Market Behaviour and Fertility*. Heidelberg: Springer – Verlag.

MILLSOVÁ, Mellinda, Peter H. BLOSSFELD, 2005 „Globalization, Uncertainty and the Early Life Course: A Theoretical Framework“ In BLOSSFELD, KLIZNIJK, MILLS, KURZ Life Courses in the Globalization Process: The Losers of Globalization: Becoming and Adult in Uncertain Times, London: Routledge.

MOŽNÝ, Ivo. 2008, *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustrace Vladimír Jiránek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 323 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 38. ISBN 978-808-6429-878.

OPPENHEIMEROVÁ, Valerie K. 1988, A Theory of Marriage Timing. *American Journal of Sociology*. roč. 94, č. 3.

OPPENHEIMEROVÁ, Valerie K. 1994, "Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies". *Population and Development Review*. roč. 20, č. 2, 293 - 342.

PARSONS, Talcott a Robert F. BALES. 1955, *Family Socialization and Interactin process*. Glencoe: Free press.

RABUŠIC, Ladislav. 1996, O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie*. č. 3, s. 173-180.

RABUŠIC, Ladislav. 1997, Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii). *Demografie*. č. 2, s. 114-119.

RABUŠIC, Ladislav a Ivo MOŽNÝ. 1998, Česká rodina, sňatkový trh a reprodukční klima. In VEČERNÍK, Jiří a Petr MATĚJŮ, Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998. Praha, Academia, s. 92-110.

RABUŠIC, Ladislav. 2001, *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 265 p. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 32. ISBN 80-864-2901-6.

SINGLY, François de. 1999 *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 127 s. ISBN 80-717-8249-1.

VÝROST, Jozef. 1998, *Aplikovaná sociální psychologie I: [člověk a sociální instituce]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 383 s. ISBN 80-717-8269-6.

Užité sociologické výzkumy:

- Naše společnost 2011 – listopad  
Autoři: Sociologický ústav AVČR  
Stručná charakteristika výzkumu: Výzkum provedl výzkumný tým CVVM Sociologického ústavu AV ČR v rámci výzkumu. "Naše společnost 2011".  
Sběr dat provedla tazatelská síť CVVM  
Velikost výběru: 1010 osob, populace ČR starší patnácti let.  
Metoda sběru dat: Standardizovaný rozhovor  
Typ výběru: cílený kvótní výběr  
Soubor obsahuje údaje za rok: 2011  
Období pořízení dat: listopad 2011

- Family and Changing Gender Roles III – ISSP 2002

Autoři: International Social Survey Programme

Stručná charakteristika výzkumu: Výzkum provedl Mezinárodní program sociálního výzkumu, jehož členem je za Českou republiku Sociologický ústav AV ČR, v rámci každoročního sociálněvědního komparativního výzkumu postojů a hodnot.

Sběr dat si koordinovaly výzkumné instituce jednotlivých zemí

Cílová populace: Obyvatelé jednotlivých zemí starší osmnácti let

Metoda sběru dat: Standardizovaný rozhovor

Typ výběru: jednoduchý nebo víceetapový náhodný výběr vzorku

Soubor obsahuje údaje za rok: 2002

### **Seznam grafů a tabulek:**

Tabulka 1 – Průměrné odpovědi pro OV.61i Výrok - Manželství je zbytečné

Tabulka 2 – Anova pro OV.61i Výrok - Manželství je zbytečné

Tabulka 3 – Průměrné odpovědi pro OV.62af Jak je v životě důležité - vdát se, oženit se

Tabulka 4 – Anova pro OV.62af Jak je v životě důležité - vdát se, oženit se

Tabulka 5 – Průměrné odpovědi pro OV.61c Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku

Tabulka 6 - Anova pro OV.61c Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku

Tabulka 7 – Průměrné odpovědi pro OV.61e Výrok - Rodiče nemusejí být manželé

Tabulka 8 – Anova pro OV.61e Výrok - Rodiče nemusejí být manželé

Tabulka 9 – Průměrné odpovědi pro OV.61h Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů

Tabulka 10 – Anova pro OV.61h Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů

Graf 11 - odpovědi na otázku sběru dat "Jak je důležité vdát se/oženit se?"

Graf 12 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Manželství je zbytečné."

Graf 13 - odpovědi na otázku sběru dat "Jak je důležité vdát se/oženit se?"  
diferencované podle věku a pohlaví

Graf 14 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Manželství je zbytečné."  
diferencované podle věku a pohlaví

Graf 15 - odpovědi na otázku sběru dat: „Výrok – Soužití bez sňatku je v pořádku.“

Graf 16 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Soužití bez sňatku je v pořádku." diferencované podle věku a pohlaví

Graf 17 - odpovědi na otázku sběru dat: „Rodiče nemusejí být manželé.“

Graf 18 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů."

Graf 19 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Rodiče nemusejí být manželé." diferencované podle věku a pohlaví

Graf 20 - odpovědi na otázku sběru dat: "Výrok - Pro výchovu dětí je důležitý sňatek rodičů." diferencované podle věku a pohlaví